τ' ανάβλεμμα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΡΑΦΗΝΑΣ
ΦΥΛΛΟ 51ο - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2026

Η γιαγιά μου φόραγε φουστανέλα!

- Μια οικογενειακή ιστορία αγάπης για την πατρίδα -

Ανάβλεμμα:
κοίταγμα ψηλά, κοίταγμα ξανά,
με άλλη ματιά, με άλλη θεώρηση

Είναι τ' ανάβλεμμά του πιο σκληρό
κι' από το πυρό μαχαίρι του
Κ. Παλαμάς

Με λάβωσε σα σαϊτιά
κυρά τ' ανάβλεμμά σου

Κι' η κόρη με τ' ανάβλεμμα
σέρνει τα παλικάρια
Δημοτικό της αγάπης

καλώς ανταμωθήκαμεν...

Φίλες και φίλοι,

Μια παλιά φωτογραφία είναι πάντα πολύτιμη, για να διαβάζουμε το παρελθόν, την ιστορία μας, την ζωή και την παράδοσή μας. Με φωτογραφία του 1930, γνωρίζουμε σ' αυτό «τ' ανάβλεμμα» μια ιστορία αγάπης για την πατρίδα, με το κείμενο - μαρτυρία «**Η γιαγιά μου, Ελληνίδα της διασποράς, φόραγε φουστανέλα**».

Με φωτογραφίες παλιές από την **Σαμαρίνα**, περπατάμε στο βλαχόφωνο χωριό της Ηπείρου με την ειδική μελέτη για τον τόπο και την παράδοσή του! Γιορτάζουμε ένα **πανηγύρι, όπως παλιά**, με συμμετοχή και μέθεξη στη γιορτή και στα δρώμενα. Μπαίνουμε στα «άδυτα» του **χαμάμ της Νέας Ιωνίας**, χώρο συνάντησης για τους πρόσφυγες της περιοχής, χαμάμ που κατεδαφίστηκε και δεν υπάρχει πια. Και περνάμε ένα καλοκαίρι **στην Πρίγκηπο**, αγαπημένο τόπο διακοπών των Κωνσταντινουπολιτών την δεκαετία του '50.

Το **κόκκινο πικάπ** μάς μεταφέρει σε νοσταλγικές εποχές του '70 - '80 με πρόσωπα και γεγονότα που σφράγισαν αυτή την εποχή. Γυναίκες που έγραψαν ιστορία φιλοξενεί πάντα τ' ανάβλεμμα για τιμή και μνήμη! Σ' αυτό το τεύχος γνωρίζουμε την **Καλλιόπη Κεχαγιά**, λόγια, ελληνίδα παιδαγωγό, αλλά τιμάμε και τη **μνήμη της Γεωργίας Νταή**, μιας δικής μας Λυκειάδας, μέλους του πρώτου Δ.Σ. του ΛΕΡ, που έφυγε πρόσφατα από την ζωή. Αναφορά γίνεται επίσης στην ετήσια εκδήλωση του ΛΕΡ «**Μνήμες σε κίνηση**».

Στις λαογραφικές μας σελίδες παρακολουθούμε τον **Ζεϊμπέκικο**, τελετουργικό, μυστηριακό χορό, ενώ οι μικροί μας φίλοι γνωρίζουν τους Σαρακατσάνους μέσα από ένα **ζωγραφικό πίνακα** που «αφηγείται» την ιστορία τους.

Στην «**Νεωτερική Λαογραφία**» συνοψίζεται η ουσία της παράδοσης με αναφορά σε Έλληνες σπουδαίους λαογράφους.

Ας διαβάσουμε **τ' ανάβλεμμα**, ας βυθιστούμε στις σελίδες του! Κυκλοφορεί ως έντυπο, με πολλή προσπάθεια, εθελοντική δουλειά, σε πείσμα των καιρών, όπου κυριαρχεί η εικόνα!

Με πολλή αγάπη από το Λύκειο Ελληνίδων Ραφήνας!

Χριστίνα Παναγιώτου - Δακτυλίδη

Ευχαριστίες

*- Το Λύκειον των Ελληνίδων Ραφήνας πάντα ευχαριστεί και ευγνωμονεί τον Ευεργέτη του, **Αθανάσιο Μαρτίνο**, που συνεχίζει να το στηρίζει εδώ και χρόνια. Χάρη στη δική του συμπαράσταση, το ΛτΕ Ραφήνας αναπνέει και επιβιώνει.*

- Το ΛΕΡ ευχαριστεί το Φοροτεχνικό και Λογιστικό γραφείο "Μάριος και Γερβάσιος Παπαδόπουλος CERFINS ΕΠΕ", που καλύπτει αφιλοκερδώς τα οικονομικά και φοροτεχνικά του θέματα.

- Το ΛΕΡ ευχαριστεί την κ. Ευαγγελία Δηλαβεράκη, 'Εφορο οικοτεχνίας του ΛΕΡ, που έραψε 5 γυναικείες μυτιληνιές βράκες, με παλαιά υφάσματα, 100 ετών, αγορασμένα από ιδιώτες της Μυτιλήνης, καθώς και 4 πουκάμισα από ύφασμα υφαντό της Μυτιλήνης με τις τεχνικές και τους κανόνες της Ελληνοραπτικής! Πολύς κόπος, πολύ μεράκι και μεγάλη προσφορά στο ΛΕΡ.

Το ΛτΕ Ραφήνας ευχαριστεί επίσης:

- Τη Λία Χριστοφίδου, που δώρισε μια πλήρη φορεσιά τσολιά, παλιά, του 1920, που φόραγε η αιγυπτιώτισσα γιαγιά της, Ελληνίδα της διασποράς!

- Την Ρένα Φούντη, που μένει στην Ελβετία και χάρισε μια πόρπη από παραδοσιακή θρακιώτικη φορεσιά, αγορασμένη σε antiquerie της Ελβετίας στην μνήμη της ξαδέλφης της, Ρένας Φούντη, αγαπημένου μέλους του ΔΣ του ΛΕΡ.

- Πολλά «ευχαριστώ» οφείλει το περιοδικό στην δημοσιογράφο, Ελένη Καμάρα, για την ιδιαίτερη βοήθεια και στήριξη.

- Το περιοδικό ενίσχυσαν οικονομικά: Χριστίνα Παναγιώτου Δακτυλίδη, εις μνήμην της αγαπημένης φίλης, Φωτεινής Βλαχοπούλου.

---

*- **«τ' ανάβλεμμα»**, περιοδική έκδοση του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας • Εθνικής Αντιστάσεως 34, Ραφήνα • τηλ.: 22943 03612 • e-mail: lykellrafinas@gmail.com*

- Επιμέλεια περιοδικού: Χριστίνα Παναγιώτου-Δακτυλίδη Δημιουργικός σχεδιασμός: Φωτεινή Αλεξιάδου

- Ομάδα σύνταξης: Εύη Γκατσοπούλου, Ελένη Καμάρα, Χριστίνα Παναγιώτου - Δακτυλίδη, Αναστασία Κάλφογλου, Άννα Κυριακάκη - Συνοδινού, Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου, Άννα Ραπτοπούλου - Παπαθανασίου, Πάνος Τσίτσιος.

- Διανέμεται Δωρεάν

Εξώφυλλο: Παλιά φωτογραφία, του 1930, από γιορταστική σύναξη στο ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία» της Αθήνας. Η κοπέλα δεξιά, αιγυπτιώτισσα, Ελληνίδα της διασποράς, φοράει την ελληνική παραδοσιακή φορεσιά του τσολιά.

ISSN 3057-5486

Γράφει η Λία Χριστοφίδου, φίλη του ΛΕΡ

Η αιγυπτιώτισσα γιαγιά μου, Αγλαΐα Περδικάρη

Φόραγε φουστανέλα!

«Υπήρξεν έτι το άριστον εκείνο, Ελληνικός—
ιδιότητα δεν έχ' η ανθρωπότης τιμιοτέραν, εις τους θεούς ευρίσκονται τα πέραν» (Κ. Καβάφης)

Γύρω στα 1870, στο Κάιρο της Αιγύπτου, ζούσε μια εύπορη ελληνική οικογένεια, η οικογένεια Τσιγαδά. Όπως πολλές ελληνικές οικογένειες της διασποράς, είχε δημιουργήσει τη ζωή της μακριά από τον τόπο της καταγωγής της, χωρίς όμως να χάσει ποτέ τον δεσμό της με την Ελλάδα, την πατρίδα που παρέμενε βαθιά ριζωμένη στη συνείδηση και στην καρδιά της.

Μια κόρη της οικογένειας Τσιγαδά παντρεύτηκε έναν γόνο της οικογένειας Περδικάρη. Από τον γάμο αυτό γεννήθηκαν τρία παιδιά. Περίπου το 1895 γεννήθηκε η προγιαγιά μου, ενώ το 1917 ήρθε στον κόσμο η κόρη της, η γιαγιά μου, Αγλαΐα Περδικάρη.

Τα χρόνια εκείνα η οικογένεια, έχοντας την δυνατότητα να προσφέρει στα παιδιά της μια ιδιαίτερα προσεγμένη μόρφωση, αποφάσισε να τα στείλει στην Ελβετία για σπουδές. Η εκπαίδευσή τους δεν περιοριζόταν στα κλασικά μαθήματα. Το σχολείο τούς καλλιεργούσε έναν ολοκληρωμένο τρόπο ζωής, με αθλητισμό, ιππασία, σκι και πατινάζ στον πάγο, ενώ ιδιαίτερη θέση είχαν οι ξένες γλώσσες, κυρίως τα γαλλικά και τα γερμανικά.

Κι όμως, όσο πλούσια κι αν ήταν η μόρφωση και οι εμπειρίες που τους πρόσφερε η ζωή στην Ευρώπη, η Ελλάδα δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί σημείο αναφοράς.Το 1936 η οικογένεια πήρε μια σημαντική απόφαση και εγκαταστάθηκε οριστικά στην Ελλάδα - Αθήνα. Δεν ήταν μια απλή μετακόμιση. Ήταν μια επιστροφή στις ρίζες. Μια επιλογή που γεννήθηκε από την αγάπη για τη μητέρα πατρίδα, για την Ελλάδα, που παρότι είχε μείνει μακριά τους για χρόνια, δεν έπαψε να αποτελεί κομμάτι της ταυτότητάς τους.

Η γιαγιά μου η Αγλαΐα, ήταν τότε μια νέα γυναίκα, μεγαλωμένη με ευρωπαϊκή παιδεία και παραστάσεις, αλλά βαθιά συνδεδεμένη με την ελληνική της καταγωγή. Χειραφετειμένη και φιλελεύθερη, της άρεσε να φοράει τη φορεσιά του τσολιά. Κάποια ημέρα, σε εορταστική εκδήλωση του Ελληνισμού, βρέθηκε στο ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετάνια στην καρδιά της Αθήνας. Φορούσε ελληνική φορεσιά, την ελληνική αντρική φουστανέλα, μια εικόνα που συμβόλιζε με μοναδικό τρόπο τη σύνδεση της οικογένειας με την Ελλάδα και την επιστροφή της

στην πατρίδα. Εκεί, μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα ελληνικής γιορτής, η Αγλαΐα γνώρισε τον άνθρωπο που έμελλε να γίνει ο σύζυγός της και ο παππούς μου, τον Σταύρο Λούπνη. Η ζωή τους προχώρησε και το 1939 γεννήθηκε η κόρη τους, η μητέρα μου, Δήμητρα, η Μίτση, όπως τη φώναζαν. Η ευτυχία όμως δεν κράτησε πολλά χρόνια.

Μόλις πέντε χρόνια αργότερα, το 1944, μέσα στις δύσκολες και ταραγμένες ημέρες της Κατοχής, η Αγλαΐα έφυγε από τη ζωή, σε ηλικία 27 ετών, νικημένη από φυματίωση. Η ταφή της έγινε στο Γ' Νεκροταφείο Αθηνών, λίγο πριν από την απελευθέρωση της Αθήνας από τη γερμανική κατοχή.

Ο Σταύρος δεν ξαναπαντρεύτηκε. Κράτησε μέσα του, για όλη την υπόλοιπη ζωή του, τη μνήμη της γυναίκας που είχε αγαπήσει. Και η αγάπη του αυτή πέρασε, με έναν τρόπο, και στην επόμενη γενιά. Χρόνια αργότερα έγινε νονός μου και μου χάρισε το όνομα της πολυαγαπημένης του γυναίκας, Αγλαΐα.

Κοιτάζοντας σήμερα αυτή την οικογενειακή διαδρομή, από το Κάιρο και την Ελβετία έως την Αθήνα, εκείνο που ξεχωρίζει δεν είναι μόνο η ιστορία μιας οικογένειας. Είναι η ιστορία ενός ελληνικού σπιτιού της διασποράς που, παρά την απόσταση, κράτησε ζωντανό τον δεσμό του με την πατρίδα.

Η Ελλάδα δεν ήταν για εκείνους απλώς ένας τόπος καταγωγής. Ήταν μνήμη, ταυτότητα, συναίσθημα και τελικά προορισμός. Η επιστροφή της οικογένειας στην Ελλάδα το 1936 ήταν η επιστροφή στην Ελλάδα της καρδιάς τους. Και η Αγλαΐα έμεινε στην μνήμη όλων ως το κορίτσι που φορούσε φουστανέλα...

Η φορεσιά του τσολιά, ραμμένη και κεντημένη το 1920, δωρήθηκε από την εγγονή της, Αγλαΐα (Λία) Χριστοφίδου και τ' αδέλφια της, Βαγγέλη Χριστοφίδη και Θανάση Κατσούρη, στο Λύκειο των Ελληνίδων Ραφήνας.

Μνήμη Γεωργίας Νταή

Γράφει ο Νίκος Νταής, Φιλόλογος

Η μητέρα μου, Γεωργία Νταή, πέρασε τα παιδικά της χρόνια στους Καλημεριάνους της Εύβοιας και ύστερα μετοίκησε με την οικογένειά της στην Αθήνα. Όταν παντρεύτηκε τον πατέρα μου, άφησε τη δουλειά της γραμματέως που έκανε, και αφοσιώθηκε στην οικογένεια και τα παιδιά της.

Ήταν όμως ανήσυχο πνεύμα και αποζητούσε ένα χώρο να καλλιεργήσει τα προσωπικά της ενδιαφέροντα. Σ' αυτό στάθηκε τυχερή, γιατί έκανε εξαιρετικές φίλες που είχαν παρόμοιες ευαισθησίες. Όλες μαζί δραστηριοποιήθηκαν στο Λύκειο Ελληνίδων της Ραφήνας, μελετώντας και διαδίδοντας σημαντικές πτυχές του ελληνικού πολιτισμού. Το Λύκειο έγινε πνευματικό τους σπίτι και μια εγκάρδια κοινότητα με κοινές αξίες και αλληλεγγύη.

Θυμάμαι την ημέρα που η μητέρα μου με ρώτησε πώς μου φαινόταν το όνομα που σκέφτονταν να δώσουν στο περιοδικό τους: τ' ανάβλεμμα. Της απάντησα πως μου άρεσε πολύ, γιατί είναι μια πυκνή αρχαία λέξη που φανερώνει την εκφραστική της δύναμη ακόμα και στο δημοτικό τραγούδι. «Κοιτάζω ψηλά, κοιτάζω υπαινικτικά, ξανασκέφτομαι». Η λέξη μού θυμίζει τη μητέρα μου. Είχε την ικανότητα να ακούει για ώρες φίλες και φίλους της να μιλούν για τα προβλήματά τους, να μπαίνει στον κόσμο τους και να τους εμψυχώνει αποφεύγοντας εύκολες κρίσεις. Μέσα από τα λαϊκά παραμύθια, τους τοπικούς χορούς, τις αφηγήσεις των ξεριζωμένων για τις μικρασιατικές πατρίδες τους κι ό,τι άλλο μάθαινε, προσπαθούσε να βρει τα κρυμμένα νοήματα της ύπαρξης.

Κοιτούσε ψηλά προς το Θεό και κοιτούσε ξανά προς τους ανθρώπους και τον εαυτό της, διατηρώντας πάντα ένα γόνιμο περιθώριο αμφιβολίας. Είχε πολλές απορίες και προσπαθούσε διαρκώς να τις απαντήσει, όπως βλέπω και στις σημειώσεις που άφησε πίσω της.

Μέσα από το περιοδικό που η μητέρα μου αγάπησε, εκφράζω την ευγνωμοσύνη της και τη δική μου προς το Λύκειο Ελληνίδων και τις αγαπημένες φίλες της, που την συντρόφεψαν για πολλά χρόνια σ' ένα συναρπαστικό ταξίδι. Το Λύκειο τις ώθησε να συνδυάσουν τη φιλία με μια πολύ δημιουργική ζωή.

Γράφει η Κατερίνα Σιούτα Παπαδοπούλου

Η κ. Γεωργία Νταή, η Γιωργίτσα μου, κοιμήθηκε ένα δροσερό Απριλιάτικο βράδυ του 2026. Έφυγε από κοντά μας αθόρυβα στον ύπνο της, με τα όνειρά της! Γιατί παρά τα προβλήματα που είχαν προκύψει, είχε όνειρα, σχεδίαζε να γράψει για την πορεία της, στο Λύκειο της καρδιάς της, από την ώρα της γέννησής του, ως το τέλος της παρουσίας της και της παραίτησής της για προσωπικούς λόγους.

Από την μετεγκατάστασή της στον Ν. Βουτζά, είχε δραστηριοποιηθεί σε τοπικούς Συλλόγους πολιτισμού και εξωραϊσμού, όπου γνώρισε γείτονες - συντοπίτες που έγιναν επιστήθιοι φίλοι, όπως την κ. Ελένη και τον κ. Νικηφόρο Καχριμάνη. Θαύμαζα τη φιλία τους, που αναπτύχθηκε μέσα από τα κοινά ενδιαφέροντά τους, το πνευματικό επίπεδό τους, την αλληλεγγύη και την ενσυναίσθηση μεταξύ τους, εντός και εκτός Λυκείου. Όταν επίσημα επανιδρύθηκε το Λύκειό μας το 1994, η Γεωργία ήταν από τα πρώτα ιδρυτικά εγγεγραμμένα μέλη, που στήριξαν την Προεδρία της κ. Ελένης. Ένας ύπνος τις χώριζε!

Προσωπικά τη γνώρισα το 1995 σε εκδηλώσεις του Λυκείου μας, πρόθυμη να βοηθήσει στη διεκπεραίωσή τους, με την ευγενική και αρχοντική παρουσία της να ξεχωρίζει στο ΛΕΡ. Με την παραίνεση των δύο αυτών φίλων κυριών, ήμουν πολύ κοντά τους, στα Γραφεία μας, χωρίς να επιδιώκω τίτλους παρά μόνον χρόνο, για προσφορά σε όποιον τομέα είχε ανάγκη. Η Γεωργία αμέσως ανέλαβε την εφορεία του Λαογραφικού Αρχείου και της Παράδοσης και μου πρότεινε να τη βοηθήσω ως συνέφορος του τμήματος.

Θυμάμαι τα πρωινά της Πέμπτης ως αργά το μεσημέρι, να ερευνούμε, να μελετάμε και τη Γεωργία να κρατάει συνέχεια σημειώσεις... Να τηλεφωνεί και να κλείνει ραντεβού για συναντήσεις με συμπολίτες μας, γιατί ήταν η πρώτη που σκέφτηκε να βρεθεί με τους γηραιότερους ταλαιπωρημένους Μικρασιάτες πρόσφυγες, τους εναπομείναντες Τριγλιανούς, που εγκαταστάθηκαν πρώτοι στον τόπο μας! Μίλησε μαζί τους, μοιράστηκε το παράπονο του ξεριζωμού τους, έκλαιγε, όταν μου εξιστορούσε τις μνήμες τους και με παρέσυρε πολλές φορές με τη συγκίνησή της! Ήταν δική της η σκέψη και η πραγματοποίηση της φωτογραφικής καταγραφής των μικρών προσφυγικών κατοικιών, που στέγαζαν τους καημούς των βίαιων οδυνηρών διωγμών, τον ξενιτεμό και τον νόστο των ανθρώπων, που έγραψαν μια άλλη ιστορία!

Και θυμάμαι τον λόγο του Κομφούκιου, που αναφερόμενος στις αξίες, είχε πει: *«η συνέπεια, η ειλικρίνεια, η σοβαρότητα, η γενναιοδωρία, η καλοσύνη, η συνεννόηση, είναι οι αξίες και οι παράγοντες που πιστοποιούν το ήθος! Οι συμπεριφορές μας στους ανθρώπους και οι πράξεις μας το καθορίζουν!»* Και ήταν αυτά τα χαρίσματά της.

Την είδα λίγες μέρες πριν την αναχώρησή της και αφού μιλήσαμε πολύ, για όλα όσα σκεφτόταν, μου χάρισε το πιο γλυκό χαμόγελο για αντίο...

...το πήρα μαζί μου και θα το σκέφτομαι με πολλή αγάπη Γιωργίτσα μου.

Ο χρόνος

«Ο Γέρων φθονερός και
των έργων εχθρός και πάσης
μνήμης έρχεται περιτρέχει
την θάλασσαν και την γην όλην»,

γράφει ο Κάλβος για τον χρόνο.

Ο δικός μου βιωματικός χρόνος
- χορηγός αναλγητικών -
τις θεραπαινίδες ημέρες του
στέλνει με επιθέματα βουτηγμένα
σε βάλσαμο, την χαίνουσα
μέσα μου πληγή να φροντίσουν.

Όταν ο Θάνατος μου σφραγίσει
τα μάτια, ο Άχρονος χρόνος
- Μέγας Θεραπευτής - οριστικά
με ράμματα λησμονιάς
θα μου κλείσει το τραύμα.

Ρεγγίνα Γελαδά Καΐκα

Γράφει η Αναστασία Κάλφογλου, τ. Αντιπρόεδρος του ΛΕΡ

«Νεωτερική Λαογραφία»

η ελληνική παράδοση σε συνεχή ροή

Οι εξελίξεις που σημειώθηκαν διεθνώς στην επιστήμη της Λαογραφίας μεταπολεμικά, επηρέασαν σημαντικά την πορεία της Ελληνικής Λαογραφίας. Ο παραδοσιακός πολιτισμός δεν είναι πλέον στατικός και αδρανής αλλά δυναμικός και δέχεται τις επιδράσεις των εξελίξεων που πραγματοποιούνται στην κοινωνία. Νέες κοινωνικές συνθήκες, νέα κοινωνικά συστήματα διαφοροποιούν και διαμορφώνουν τη **Νέα Λαογραφία**.

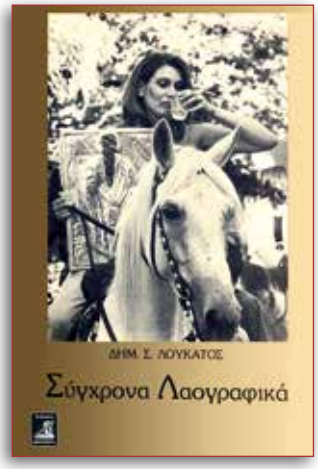
Ο προσδιορισμός **Νεωτερική Λαογραφία** αναφέρεται για πρώτη φορά στο έργο «Γεωγραφία Νεωτερική» που εκδόθηκε στη Βιέννη το 1791, έργο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού από τους λόγιους Γρηγόριο Κωνσταντά και Δανιήλ Φιλιππίδη. Ένα κείμενο ιδιαίτερα νεωτερικό και για την Α. Κουμαριανού, ένα σημαντικό κείμενο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού όπου η ιστορική μνήμη συναντάται με τον ελληνικό χώρο, δηλαδή πρόκειται για μια ανθρωπογεωγραφική τοποθέτηση με λαογραφικό ενδιαφέρον.

Το 1976, **ο Μιχάλης Μερακλής** στο περιοδικό «**Λαογραφία**» αναφέρει τον όρο Νεωτερική Λαογραφία σε κριτική για το πώς διατυπώνει η **Άλκη Κυριακίδου - Νέστορος**, τη σύγχρονη λαογραφία. Όπως αναφέρει η ***Σύγχρονη Λαογραφία «επιδιώκει να συμπεριλάβει όλες τις σύγχρονες εκδηλώσεις που πηγάζουν από την καρδιά του λαού, άσχετα από την παραδοσιακή μορφή τους»***. Υποστηρίζει τη σύγκλιση της Ιστορίας Λαογραφίας με την Κοινωνική Ανθρωπολογία. Αναφέρεται δηλαδή στην ιστορία ενός τόπου και στην παρατήρηση και καταγραφή των ανθρώπων του, ενώ, ο ίδιος δεν ταυτίζει τη Νεωτερική Λαογραφία με την Κοινωνική Ανθρωπολογία, αλλά οι έρευνές του έχουν κυρίως την «ιστορικο-ανθρωπολογική και κοινωνιολογική μορφή των λαογραφικών φαινομένων» (Μηνάς Αλεξιάδης). Ο Μιχάλης Μερακλής πρώτος αναφέρεται στην Νέα Λαογραφία στα σεμινάριά του στα μεταπτυχιακά τμήματα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Αθηνών (1975-1990), αλλά και η Άλκη Κυριακίδου - Νέστορος αναφέρεται στην Νέα Λαογραφία, ονομασία που έδωσαν λαογράφοι της Ανατολικής Ευρώπης για να προσδιορίσουν τις αναβιώσεις εθίμων και άλλων φολκλορικών εκδηλώσεων.

Στην ονομασία Νεωτερική Λαογραφία αναφέρεται και ο **Μηνάς Αλεξιάδης** στο τιμητικό τόμο για τον Μιχάλη Μερακλή «Θητεία», ενώ το 2006 εκδίδεται από τον ίδιο, βιβλίο με τίτλο «Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία».

Συνεπώς, η μακροχρόνια μελέτη και η πλούσια βιβλιογραφία, τόσο των παλαιών όσο και των σύγχρονων λαογράφων ανοίγει συνεχώς νέους δρόμους στην εξέλιξη και ταυτότητα της Λαογραφίας. Οι τοποθετήσεις τους παρά το γεγονός ότι φαίνονται παράλληλες, και συχνά αντιφατικές, δεν παύουν, ουσιαστικά, να αλληλοεπιδρούν και εν τέλει να συνδιαλέγονται.

Σύγχρονοι προσανατολισμοί, σύγχρονες αναζητήσεις και προβληματισμοί από τους νέους λαογράφους όπως Κωνσταντίνα Μπάδα, Μαρίνα Βρέλλη, Βαγγέλης Αυδίκος, Δέσποινα Δαμιανού, Μανώλης Βαρβούνης, Νάντια Μαχά και τόσοι άλλοι που άνοιξαν μονοπάτια στην Επιστήμη της Λαογραφίας που δεν παύει να εξελίσσεται με νέα θεματολογία.

Ήδη από το 1963 ο **Δημήτρης Λουκάτος** στα «**Σύγχρονα Λαογραφικά**» μας μιλά για «το φαινόμενο της αναπαραγωγής ή δημιουργίας εθίμων (φολκλόρ) με βάση τη διαμόρφωση της νέας κοινωνικής πραγματικότητας». Ωστόσο, δεν παύουν να κρατούνται οι παλιές παραδόσεις και ο πρωταρχικός λαϊκός χαρακτήρας τους. Εξάλλου, τη δεκαετία '60 - '70 με το κίνημα επιστροφής στην παράδοση, η λαϊκή τέχνη ευημερεί και προωθείται με την έξαρση του τουρισμού. Το φολκλόρ γίνεται μόδα (ένδυση, συμβολικά μοτίβα στο κέντημα, υφαντά υφάσματα, κεραμικά, μεταλλοτεχνία), γραφικότητα και προάγει το τουριστικό κίνημα.

Με την άφιξη των προσφύγων του 1922, αλλά και με την εσωτερική μετανάστευση από την επαρχία στην πρωτεύουσα, έθιμα, γλωσσικά ιδιώματα, τραγούδια, χοροί, γιορτές και λατρεία αναμείχθηκαν, αφομοιώθηκαν και παρήγαγαν ένα ανάμικτο λαϊκό, παραδοσιακό πολιτισμό. Επομένως, η θεματολογία προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα. Ο Λουκάτος αναφέρεται ***στην παροιμία, στη διαφήμιση, στα ρεμπέτικα και τον παροιμιακό λόγο, στις ζωντανές δεισιδαιμονίες, στα διαλαλήματα και τους μικροπωλητές, στα λαχεία, στη λαογραφία των εκλογών, στην αναβίωση των πανηγυριών κ.ά.***, ενώ, ο Μηνάς Αλεξιάδης αναφέρεται ***στις επιγραφές των καταστημάτων και αυτοκινήτων στα πολιτικά συνθήματα και τις πολιτικές γελοιογραφίες, στις ευχετήριες κάρτες, στις σύγχρονες παροιμιακές εκφράσεις και αντιπαροιμίες, στα μαθητικά λευκώματα, στα εικονογραφημένα κόμικς, γκράφιτι κ.ά.***

Συμπερασματικά, οφείλουμε να κατανοήσουμε ότι η Λαογραφία όπως και οι άλλες επιστήμες, ανανεώνεται και εξελίσσεται πάντα σε σχέση με τις εκάστοτε επιταγές και την πρόοδο του κοινωνικού περιβάλλοντος, αλλά και με συνεξέταση και συνεκτίμηση των προηγούμενων καταγεγραμμένων λαογραφικών δεδομένων.

Εργασία Σεμιναρίου ΕΚΠΑ «Λαογραφία: Σύγχρονος Λαϊκός Πολιτισμός» 11/3/2024

Γράφει η Νάντια Παντελιά - Μπερέτη, απόφοιτος ΤΕΙ Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων

Το κόκκινο πικάπ

«Αυτή η νύχτα μένει που θα 'μαστε μαζί. Θα φύγεις μακριά μου πριν έρθει το πρωί. Αυτή η νύχτα μένει...»

Η φωνή του Καζαντζίδη βγαίνει μέσα από το ηχείο - καπάκι του μικρού κόκκινου πικάπ. Κάθεται εκεί, πάνω στο σιδερένιο τραπέζι του, παρέα με τους δίσκους του Τσιτσάνη, του Χιώτη, του Βαμβακάρη, του Παπαϊωάννου, του Καζαντζίδη, της Δόμνας Σαμίου, των Κονιτοπουλαίων και τόσων άλλων που δεν θυμάμαι πια. Στοιβαγμένοι αλφαβητικά και σε κατηγορίες.

Είναι μεσημεράκι καλοκαιριού στο σπίτι στις Μαρίκες, στη Ραφήνα. Οι αρχές της δεκαετίας του '70. Τα τζιτζίκια έχουν ξελαρυγγιαστεί, φύλλο δεν κουνιέται και ο αέρας μοιάζει να έχει σταματήσει. Κάθομαι στην αγαπημένη μου σχοινένια κούνια, κάτω από τα μεγάλα, σκιερά πεύκα, και κουνιέμαι ελαφρά. Οι μυρωδιές από τα τηγανητά κολοκυθάκια μού έχουν σπάσει τη μύτη και μού ανοίγουν την όρεξη.

Στην κουζίνα μαζεύονται οι αδελφές της γιαγιάς. Βγάζουν τις πάνινες πετσέτες από τα ταψιά και βάζουν τα φαγητά στις πιατέλες. Όλοι κάτι φέρνουν. Τα ντολμαδάκια γιαλαντζί έχουν την τιμητική τους, όπως και ο μουσακάς αγκαζέ με τους κεφτέδες. Η πόρτα του μεγάλου ψυγείου IZOLA ανοιγοκλείνει συνεχεια.

Πόσο αγαπούσα και αγαπώ αυτά τα γλέντια!

Σε λίγο η αυλή θα γεμίσει παιδιά, ανίψια, εγγόνια. Το τραπέζι θα γεμίσει κι αυτό ταψιά και πιατέλες. Ένα σκηνικό παλιάς ελληνικής ταινίας που το προβάλλω στις οθόνες του μυαλού μου. Καθώς το αναπολώ, χαράζεται στην άκρη των χειλιών μου εκείνο το ανεπαίσθητο γελάκι ευδαιμονίας.

Θα έρθουν και οι θείες μου με τα μικρά δισκάκια των 45 στροφών, αλλά και τα μεγάλα 33άρια, με τον Έλβις, τους Olympians, τον Νοστράδαμο, τη Σπυριδούλα, τους Aphrodite's Child, τους Poll και, φυσικά, τους Beatles. Ο παππούς τούς λέει όλους «μαλλιάδες» και «γιεγιέδες» και τους βάζει σε ένα τσουβάλι!

Αφού φάνε όλοι, βγαίνει στη συνέχεια το τεράστιο μαύρο καρπούζι που ήταν μέσα στη στέρνα για να παγώσει. Από τότε έχω να δω μαύρο καρπούζι με τόσο μαύρα σπόρια, αλλά και τόσο γλυκό! Μετά ξεκινά σιγά-σιγά ο χορός πιάνουν τους συρτούς και τους μπάλλους. Εγώ, στο μεταξύ, περιμένω με ανυπομονησία το παγωτό κασάτο. Κάποιος καλός θείος θα έχει σταματήσει στο Πικέρμι, στην «Άλμα», για να πάρει παγωτό. Τελικά, ήταν πολλοί.

Μετά εναλλάσσονται τα ελληνικά τραγούδια με ευρωπαϊκά τανγκό και βαλς. «Ο Γαλάζιος Δούναβης» και «Η Κομπαρσίτα» είναι μόνο η εισαγωγή. Τότε σηκώνεται και ο μπαμπάς με τη μαμά.

Και να πάλι εκείνο το πλάγιο γελάκι...

Να και ο παππούς με τη γιαγιά να χορεύουν τα ρομαντικά τανγκό της Βέμπο, του Αττίκ, του Σουγιούλ. Το γλέντι συνεχίζεται μέχρι να δύσει ο ήλιος.

Τότε αρχίζουν όλοι μεταξύ τους: *«Να φεύγουμε, θα μας πιάσει η νύχτα στη Μαραθώνος. Θα έρθει και το Πόρτο Λάφια και θα γεμίσει κόσμο το λιμάνι...»*.

Και σιγά-σιγά η αυλή αδειάζει. Τα τζιτζίκια πέφτουν για ύπνο και ξεκινούν τα τριζόνια με τον γκιόνη.

Τότε το κόκκινο πικάπ φεύγει από το μεταλλικό τραπέζι, το βράδυ κατεβαίνει στην παραλία. Λειτουργεί και χωρίς ρεύμα, με τις μεγάλες μπαταρίες UCAR.

Πολλά αυγουστιάτικα βράδια με ολόγιομο φεγγάρι, οι θείες μου έστηναν πάρτι στις Μαρίκες με τις παρέες τους. Άναβαν φωτιές και έβαζαν μπόλικη ρετσίνα και μπίρες σε ένα δικτάκι, δεμένο σφιχτά μαζί με μια πέτρα, για να περιμένουν παγωμένα μέσα στη θάλασσα.

Η μουσική ακουγόταν κάτω από τον έναστρο ουρανό και το κόκκινο πικάπ γινόταν ο πρωταγωνιστής της νύχτας. Παράλληλα με το κόκκινο πικάπ, τα καθημερινά μεσημέρια μας της δεκαετίας του '70 συντρόφευε το φορητό τρανζίστορ. Σαν κι αυτό που είχε κολλημένο στο αυτί της η ηθοποιός Μαρία Ιωαννίδου, φορώντας καμπάνα παντελόνι και πολύ ψηλά τακούνια, καθώς περπατούσε και χόρευε μασώντας τσίχλα.

Το τρανζίστορ παρέμενε ο αληθινός πρωταγωνιστής της μέρας μας από το πρωί, αφού μπορούσε να μας ακολουθήσει παντού — από την κουζίνα μέχρι τη σχοινένια κούνια μου.

Το πρωί ακούγαμε στο ραδιόφωνο τα καθημερινά δραματικά σίριαλ, όπως τη «Μοιραία Συνάντηση» ή το «Σπίτι των Ανέμων». Με τις φωνές του Βύρωνα Πάλλη, της Αφροδίτης Γρηγοριάδου και του Στέφανου Ληναίου, η μαμά σκούπιζε τα δάκρυά της με την άκρη της ποδιάς.

Και το βράδυ, όταν τα τζιτζίκια σώπαιναν, το τρανζίστορ συντονιζόταν στο «Θέατρο στο Ραδιόφωνο», μετατρέποντας το τραπέζι της αυλής σε μια νοητή θεατρική σκηνή.

Μαζευόμασταν όλοι εκεί, στις Fair Forze, τις άσπρες καρέκλες, πίνοντας παγωμένη λεμονάδα. Η φαντασία κάλπαζε και οι εικόνες άλλαζαν με ιλιγγιώδη ταχύτητα. Γελάγαμε, σχολιάζαμε, συμμετείχαμε. Αν και η τηλεόραση μπήκε πολύ νωρίς στο σπίτι μας, το ραδιόφωνο ήταν —και είναι— μεγάλη μου αγάπη.

Και ύστερα ήρθε η επόμενη επανάσταση.

Ένα απόγευμα, στα τέλη της δεκαετίας του ’70, ο μπαμπάς έφερε στο σπίτι ένα κασετόφωνο Kasuga, μαζί με κασέτες του Μανώλη Μητσιά — «Αχ... έρωτα» — και του Joe Dassin.

Μια νέα εποχή είχε αρχίσει να αλλάζει για πάντα τις μουσικές μας συνήθειες. Η κασέτα, μικρή, ανθεκτική και πρακτική, πήρε σιγά-σιγά τη σκυτάλη από τους ευαίσθητους δίσκους βινυλίου που γρατζουνίζονταν εύκολα. Το φορητό κασετόφωνο έγινε ο νέος σύντροφος της παρέας. Και η μεγάλη μαγεία ήταν οι «μεικτές» κασέτες, τα περίφημα mixtapes, που γράφαμε μόνοι μας από το ραδιόφωνο. Πατούσαμε έντρομοι το Play / Record την κατάλληλη στιγμή, για να μην προλάβει ο εκφωνητής να μιλήσει πάνω στο τραγούδι! Και όταν το μηχάνημα «έτρωγε» την κασέτα, να το στυλό BIC ανά χείρας, για να τυλίξουμε ξανά την ταινία.

Η μουσική είχε γίνει ακόμα πιο προσωπική, πιο δική μας, πιο ταξιδιάρικη. Και αργότερα, μαζί με το Walkman και τα ακουστικά στ’ αυτιά, έγινε αχώριστη σύντροφός μας. Η δεκαετία του ’70, στην ξένη και στην ελληνική μουσική σκηνή, ήταν, κατά τη γνώμη μου, εκρηκτική. Ήταν ένας πραγματικός θησαυρός από διαφορετικά ακούσματα, ήχους και μουσικές που χαρακτηρίζονταν από μια παράξενη διαχρονικότητα. Τραγούδια που ακούστηκαν τότε και συνεχίζουμε να ακούμε και να αγαπάμε μέχρι σήμερα. Ίσως γιατί τότε η μουσική δεν ήταν απλώς κάτι που άκουγες.

Ήταν κάτι που περίμενες.

Περίμενες να ακούσεις το αγαπημένο σου τραγούδι στο ραδιόφωνο. Περίμενες να το γράψεις στην κασέτα. Περίμενες να γυρίσει ο δίσκος. Περίμενες να έρθει το Σαββατοκύριακο για το οικογενειακό γλέντι. Περίμενες το καλοκαίρι, τη θάλασσα, το φεγγάρι, την παρέα. Σήμερα έχουμε όλη τη μουσική του κόσμου με ένα άγγιγμα. Κι όμως, πολλές φορές νιώθω πως τότε τη μουσική την αισθανόμασταν περισσότερο. Με τις μυρωδιές από τα τηγανητά κολοκυθάκια. Με το κρασί στο τραπέζι. Με το παγωμένο καρπούζι μέσα στη στέρνα. Με το παγωτό κασάτο. Με τα τζιτζίκια και τα τριζόνια. Με τις φωνές των συγγενών και φίλων στην αυλή. Με τον παππού που χόρευε γύρω από ένα ποτηράκι κρασί. Με τον μπαμπά και τη μαμά να χορεύουν τανγκό. Με τη γιαγιά να γελά. Και φυσικά, με εκείνο το μικρό κόκκινο πικάπ.

Οι περισσότερες από εκείνες τις στιγμές έχουν πια χαθεί στον χρόνο. Οι άνθρωποι λιγόστεψαν, οι αυλές άδειασαν, τα τραγούδια άλλαξαν και τα μηχανήματα έγιναν μικρότερα, γρηγορότερα, σχεδόν άυλα.

Όμως κάποιες νότες δεν παλιώνουν. Μένουν μέσα μας, όπως μένει μια μυρωδιά, ένα βλέμμα, ένα καλοκαιρινό απόγευμα. Κι όταν, κάπου τυχαία, ακουστεί ένα τραγούδι του ’70, για μια στιγμή επιστρέφω εκεί.

Στις Μαρίκες. Κάτω από τα πεύκα.

Στο παγωμένο μαύρο καρπούζι.

Στον παππού με το "παναμά" καπέλο.

Και στο κόκκινο πικάπ που γυρίζει αργά τον δίσκο του, ενώ η φωνή του Καζαντζίδη γεμίζει την αυλή. Και τότε, χωρίς να το καταλάβω, χαράζεται πάλι στην άκρη των χειλιών μου εκείνο το ανεπαίσθητο γελάκι ευδαιμονίας.

Γιατί κάποια καλοκαίρια και κάποιες μουσικές... μένουν.

Γράφει η Μαίρη Θεμελίδου - Λαμπρακάκη, Συγγραφέας

Το παλιό χαμάμ της Νέας Ιωνίας

Στην μνήμη μου ακόμη έχει καταγραφεί ανεξίτηλα ως κάτι το εξωτικό, το εξωπραγματικό, το απόκοσμο, το εσωτερικό του πανέμορφου αρχιτεκτονικού κτιρίου που στέγαζε το λουτρό-χαμάμ που υπήρχε στην οδό Ευαγγελικής Σχολής και κατέληγε κάθετα στο 1ο Δημοτικό Σχολείο του 1924 στην Νέα Ιωνία. Στο Δημοτικό Σχολείο που είχα την τύχη να μάθω τα πρώτα μου γράμματα και που ακόμα θεωρώ πως πληροί την χρήση για την οποία δημιουργήθηκε. Το χαμάμ νομίζω πως ονομαζόταν «Αφροδίτη». Τα χαμάμ, πράγματι ήταν μέρος της μικρασιατικής κουλτούρας και κατάλοιπα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι, οι πρόσφυγες Μικρασιάτες που εγκαταστάθηκαν εδώ, δεν ήταν δυνατόν να μη μεταφέρουν και τις συνήθειες καθαριότητάς τους. Έκτισαν ένα λουτρό - χαμάμ πανομοιότυπο σαν αυτά που είχαν στις χαμένες πατρίδες. Κοιτάζοντάς το από έξω, δυο πανέμορφοι σιέλ τρούλοι, ένας μικρός και ένας μεγάλος, κεντημένοι με μικρούς πολύχρωμους γυάλινους φεγγίτες, στόλιζαν την οροφή του ιδιότυπου αυτού κτιρίου. Σίγουρα, αν κάποιος αυτόχθων περνούσε και το έβλεπε, θα αναρωτιόταν τι κτίριο είναι αυτό και τι χρήση να έχει το εσωτερικό του. Όμως εδώ, στην Νέα Ιωνία, οι κάτοικοι ήταν όλοι πρόσφυγες και οι μνήμες που μετέφεραν ήλθαν μαζί με αυτούς και ήταν νωπές. Θυμάμαι πως κάθε μήνα έπρεπε οι μεγάλοι να πάνε για ολική καθαριότητα στο χαμάμ, ενώ στο σπίτι, στην σκάφη, το εβδομαδιαίο πλύσιμο θεωρείτο πλημμελές και όχι ολοκληρωτικό.

Στο μικρασιάτικο χαμάμ

Η μαμά μου με την αδελφή του μπαμπά μου την Κατίνα από τον Περισσό και πολλάκις και με την νονά μου, πήγαιναν ανελλιπώς στο λουτρό μηνιαίως και πολλές φορές έπαιρναν κι εμένα μαζί τους. Μου έχει μείνει αξέχαστη η ιεροτελεστία της καθαριότητας του σώματος. Στο χαμάμ, μετά τον χώρο υποδοχής και είσπραξης του εισιτηρίου, ανέβαινες σε ξύλινο παταράκι και εκεί υπήρχαν σε κοινό ενιαίο χώρο τα αποδυτήρια. Εκεί, πάνω σε ξύλινους πάγκους γδύνονταν οι γυναίκες, εκεί κρέμαγαν τα ρούχα που φορούσαν και ό,τι άλλο μετέφεραν μαζί τους, τυλίγονταν σε μία πετσέτα, που έκρυβε τα απόκρυφα σημεία του σώματος, φορούσαν τα ξύλινα τσόκαρα και κατέβαιναν, για να μπουν στον πρώτο μαρμάρινό ζεστό προθάλαμο. Στέκονταν εκεί για λίγο, ώστε να προσαρμοστεί ο οργανισμός στην ζέστη και να μην μπουν απότομα στην κυρίως και πολύ ζεστή αίθουσα. Όταν αισθάνονταν πως είχαν προσαρμοστεί, συνέχιζαν για την μεγαλύτερη αίθουσα που είχε υψηλότερη θερμοκρασία. Στον στρογγυλό μαρμαρένιο προθάλαμο της προετοιμασίας, ο τρούλος που βλέπαμε από έξω ήταν ο μικρός και η συνέχεια στην μεγαλύτερη και θερμότερη αίθουσα, ήταν ο μεγάλος. Και οι δύο αίθουσες και η μικρή και η μεγάλη ήταν μαρμάρινες και στρογγυλές. Πάνω στους γυάλινους φεγγίτες των τρούλων, έπεφταν οι ακτίνες του ήλιου που φώτιζαν διακριτικά τον εσωτερικό χώρο. Ο διακριτικός φωτισμός έσμιγε με τους υδρατμούς από την υψηλή θερμοκρασία και δημιουργούσαν μια εξωπραγματική ατμόσφαιρα, ένα υπέργειο περιβάλλον, που στην παιδική φαντασία μου έμοιαζε με ένα αλλόκοτο θολό κόσμο. Τότε η παραμυθένια «Αλίκη στην χώρα των θαυμάτων» μετατρεπόταν στην παραμυθένια « Μαιρούλα στην χώρα της απόλυτης καθαριότητας».

Η τελετουργία της καθαριότητας

Στην μεγάλη και κυρίως κυκλική αίθουσα, γύρω-γύρω υπήρχαν οι μαρμάρινες ατομικές γούρνες που έπαιρνες ζεστό νερό από τις βρύσες με το μεταλλικό τάσι και το έριχνες επάνω σου. Η Οθωμανική κουλτούρα στα λουτρά της, δεν επέτρεπε την βύθιση ολόκληρου του σώματος σε νερό, όπως έκαναν οι αρχαίοι Ρωμαίοι με τα δικά τους κοινά λουτρά, τις πισίνες ή τις χαβούζες. Ίσως η ισλαμική θρησκεία να το απαγόρευε. Τα Οθωμανικά λουτρά με τους υδρατμούς και την υψηλή θερμοκρασία προσομοιάζουν περισσότερο με την σάουνα των βορείων κρατών. Στην μεσαία στρογγυλή μαρμάρινη πλάκα ξαπλώνονταν όσες ήθελαν να τις τρίψει με την άγρια τζίβα η γυναίκα που εργαζόταν στο χαμάμ. «Χαμαμτζού» την φώναζαν και αυτή πληρωνόταν ιδιαιτέρως. Δεν συμπεριλαμβανόταν η αμοιβή της στο εισιτήριο εισόδου στο χαμάμ. Αν όμως είχες παρέα, όπως η μαμά μου με την θεία μου ή την νονά μου, τότε η μία, έτριβε την άλλη και δεν χρειαζόταν η επιπλέον αμοιβή στην Χαμαμτζού. Άλλωστε, αφού είχαν πλέον ανοίξει οι πόροι του δέρματος από την μακρόχρονη παραμονή στην θερμή ατμόσφαιρα, η διαδικασία απολέπισης ήταν πλέον ευκολότερη. Αξέχαστη μού έχει μείνει στην μνήμη η ιεροτελεστία της καθαριότητας, στον ιδιαίτερο αυτό χώρο του καθαρτηρίου. Ο διακριτικός φωτισμός και η αχλή από τους ιπτάμενους ατμούς δημιουργούσαν την αίσθηση του απόκοσμου, που σήμερα στο θέατρο, αν θέλουν να δημιουργήσουν αυτό το απόκοσμο που σε καθυποβάλλει, αυτό τον ατμό διαχέουν στην σκηνή και αυτή η αίσθηση επανέρχεται και διακατέχει την μνήμη μου.

Η κάθαρση της ψυχής

Μετά την κάθαρση του σώματος στα ξύλινα αποδυτήρια του χαμάμ, γινόταν η κάθαρση της ψυχής. Οι λουόμενες στις υψηλές αυτές θερμοκρασίες, δεν θα έφευγαν αμέσως έξω. Θα έπρεπε ο οργανισμός τους να προσαρμοστεί σιγά σιγά στην θερμοκρασία περιβάλλοντος. Έτσι, στους ξύλινους πάγκους των αποδυτηρίων, άνοιγαν οι ψυχές τους σαν στρείδια που τους έριχνες λεμόνι. Όλες μαζί οι γυναίκες γίνονταν μια παρέα και συζητούσαν, μεταφέροντας τα νέα της γειτονιάς της η κάθε μια. Εκεί ακούγονταν, όσα δεν λέγονταν στις γειτονιές. Εκεί η μυστικότητα είχε ασυλία

και ο ιδιαίτερος αυτός χώρος παρείχε την ανάλογη προστασία. Εκεί, όπως άνοιγαν οι πόροι του δέρματος στην αίθουσα κάθαρσης, έτσι άνοιγαν και τα στόματα και οι ψυχές στα αποδυτήρια. Δεν χρειαζόταν η μεταξύ τους προηγούμενη γνωριμία. Άλλωστε, ο χώρος τους εξασφάλιζε την ασυλία της μυστικότητας, αισθάνονταν ασφαλείς, όπως οι μύστες σε μυστηριακές συνάξεις.

Οι δικοί μου, αλλά και οι περισσότεροι, πάντα είχαν μαζί τους πορτοκάλια που μετά το λουτρό τα καθάριζαν και έτρωγαν. Δεν ξέρω αν αυτό αποτελούσε ιατρική συνταγή, όμως τα πορτοκάλια ήταν το απαραίτητο «αξεσουάρ» για μετά το χαμάμ. Άλλες μπορεί να είχαν και ψωμάκι ή κάτι πιο στέρεο για φαγητό. Μοίραζαν μεταξύ τους η μία στην άλλη από ό,τι είχαν και γίνονταν μία παρέα. Ντυμένες πλέον, καθαρές και απαλλαγμένες από τις τοξίνες της καθημερινότητας και του σώματος, έπαιρναν ανάλαφρες τον δρόμο της επιστροφής.

Τέλος εποχής

Ποτέ δεν θα ξεχάσω την τελετουργική αίσθηση καθαριότητας και τον μεγαλοπρεπή οίκο που την φιλοξενούσε με το απόκοσμο περιβάλλον του. Σταματήσαμε να πηγαίνουμε, όταν η μαμά μου την τελευταία φορά λιποθύμησε στον προθάλαμο από την αλλαγή θερμοκρασίας. Την έβγαλαν σηκωτή οι άλλες γυναίκες, προσπαθώντας να την συνεφέρουν και εγώ έκλαιγα με αναφιλητά, νομίζοντας πως η μαμά μου πέθανε. Αυτή η τραυματική εμπειρία, καθόρισε την τελευταία φορά επίσκεψής μου στα απόκοσμα λουτρά των παιδικών μου χρόνων. Τα λουτρά αυτά, προφανώς θα έπρεπε να λειτουργούσαν εναλλάξ από γυναικεία κάποιες ημέρες, σε ανδρικά κάποιες άλλες.

Πολύ αργότερα, όταν οι μπανιέρες μπήκαν στα σπίτια και η καθαριότητα έγινε απόλυτα προσωπική υπόθεση, ο ατομικισμός και η απομόνωση έγιναν προσφιλείς συνήθειες του επερχόμενου πολιτισμού μας, τότε και τα λουτρά αυτά έπαψαν να παρέχουν τις υπηρεσίες τους, έπαψαν να λειτουργούν. Το πανέμορφο κτίριο που τα φιλοξενούσε, αντί να αλλάξει χρήση και να παραμείνει ως αρχιτεκτονικό μνημείο Μικρασιατικής πολιτιστικής κληρονομιάς, χωρίς τέτοιου είδους ευαισθησίες με βαρβαρότητα κατεδαφίστηκε, όπως και τόσα άλλα αρχιτεκτονικά αριστουργήματα. Η δικαιολογία κατεδάφισής του ήταν πως το κτίσμα δεν αποτελούσε δείγμα ελληνικής αρχιτεκτονικής. Πόση ειρωνεία! Έκλαιγα, όταν, με τον μπαμπά μου, πέρασα και το είδα κατεδαφισμένο. Μαζί του κατεδαφίστηκαν όλα τα όνειρα και όλες οι παραμυθένιες εικόνες της φαντασίας μου.

Δυστυχώς, για το λουτρό-χαμάμ της προσφυγικής Νέας Ιωνίας δεν υπάρχουν, ούτε αρχειοθετημένα στοιχεία, ούτε φωτογραφικό υλικό, ούτε άλλες αναφορές. Έμεινε μόνο η μνημοσύνη να έχει καταγράψει τις λεπτομέρειες λειτουργίας του, να τις έχει ασφαλίσει στον σκληρό δίσκο του μυαλού ως ιερά κειμήλια. Γι' αυτό θεώρησα καθήκον στο κείμενο αυτό, να αποτυπώσω τις θολές μνήμες στο χαρτί, για να μεταφερθούν στους τυχόν νεότερους αναγνώστες.

---

*Απόσπασμα από το ιστορικό - βιογραφικό αφήγημα της συγγραφέως, Μαίρης Θεμελίδου - Λαμπρακάκη, με τίτλο «**Από την Σπάρτα Πισιδίας στη Νέα Ιωνία Αττικής**».*

Ζαν-Ζακ-Φρανσουά Λε Μπαρμπιέ (περ. 1785), «Ένα γυναικείο οθωμανικό χαμάμ»

Γράφει η Αναστασία Κάλφογλου, τ. Αντιπρόεδρος του ΛΕΡ

Καλλιόπη Κεχαγιά

από τις πρωτοπόρες του φεμινιστικού κινήματος στην Ελλάδα

Η Καλλιόπη Κεχαγιά (1839–1905) υπήρξε μία από τις κορυφαίες Ελληνίδες παιδαγωγούς, λόγιες και πρωτοπόρες φεμινίστριες του 19ου αιώνα, μια εμβληματική φυσιογνωμία, μια φιλάνθρωπος που σφράγισε με τη δράση της τη γυναικεία εκπαίδευση και το φεμινιστικό κίνημα στην Ελλάδα και την Κωνσταντινούπολη.

Η Καλλιόπη Κεχαγιά γεννήθηκε στην Προύσα της Βιθυνίας το 1839. Καταγόταν από σημαντική οικογένεια. Ο παππούς της ήταν αντιπρόσωπος των Ελλήνων χριστιανών που διέμεναν στην περιοχή. Διακριτικό του αξιώματός του ήταν το καφτάνι τού Μιλέτ-Κεχαγιά που φορούσε, από το οποίο πρέπει να προέρχεται και το επώνυμο της οικογένειας. Το 1821 ο πατέρας της, συνέχισε το αξίωμα του πατέρα του, αλλά έπεσε σε δυσμένεια από τις τουρκικές αρχές επειδή υποστήριξε την Ελληνική Επανάσταση και γι' αυτό το λόγο, το 1850 αναγκάστηκε να καταφύγει στην Αθήνα.

Τότε, η Καλλιόπη γράφτηκε στο **Παρθεναγωγείο της Χιλλ**, όπου φοίτησε ως το 1854, ενώ τα επόμενα δύο χρόνια φοίτησε στο **Αρσάκειο**, από όπου αποφοίτησε με "άριστα". Στόχος της ήταν να εργαστεί ως δασκάλα. Συνέχισε τις σπουδές της στο παρθεναγωγείο Βάλτερ τού Λονδίνου, όπου σπούδασε και την αγγλική γλώσσα.

Παιδαγωγικό έργο

Το 1859 παίρνει επίσημα το δίπλωμα της δασκάλας και γίνεται υποδιευθύντρια στη Σχολή της Χίλλ.

Εκεί, στο γνώριμο περιβάλλον της Σχολής, της δόθηκε η δυνατότητα να αναδείξει την έντονη προσωπικότητά της και τις διοικητικές της ικανότητες. Η Καλλιόπη Κεχαγιά υπήρξε πνεύμα ανήσυχο, με ευφράδεια λόγου, με οξύτατη μνήμη, με καινοτόμες ιδέες και ριζοσπαστικές αντιλήψεις.

Από το 1860 έως το 1865 ταξίδεψε σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης, όπου σπούδαζε και συνάμα δίδασκε τα κορίτσια των καλών οικογενειών της ομογένειας.

Το 1865 επέστρεψε στην Ελλάδα και αμέσως διορίστηκε διευθύντρια του «Ανώτερου Παρθεναγωγείου» της Σχολής Χιλλ καταρτίζοντας η ίδια το πρόγραμμα διδασκαλίας. Το 1867 υπό την εποπτεία της Φράνσις Χιλλ διεύθυνε μαζί με την άλλη μεγάλη παιδαγωγό της εποχής, την **Αικατερίνη Λασκαρίδου**, το νεοϊδρυθέν «Ελληνικόν Παρθεναγωγείον».

Οι δύο αυτές παιδαγωγοί ανανέωσαν τον τρόπο διδασκαλίας βάσει ενός πρωτοποριακού συστήματος, του **φρεμπελισμού** (μέθοδος του γερμανού παιδαγωγού Φρίντριχτ Φρέμπελ) που στηριζόταν στην ολιστική ανάπτυξη του παιδιού, με την εκπαίδευση να μην επιτυγχάνεται μόνο με τη γνώση, αλλά και με το ελεύθερο παιγνίδι κατά το οποίο το παιδί, αυτενεργώντας, ανακαλύπτει και κατανοεί τον κόσμο. Η Κεχαγιά έχοντας επίγνωση του καθήκοντος, ακαταπόνητη και με άκαμπτη θέληση αφοσιώθηκε στην αποστολή της. Παράλληλα, το 1872, ίδρυσε τον «Υπέρ της Γυναικείας Εκπαιδεύσεως Σύλλογον» με σκοπό την εκπαίδευση και την ηθική χειραφέτηση των γυναικών.

Το 1875, Ο «Σύλλογος υπέρ της Γυναικείας Παιδεύσεως της Κωνσταντινουπόλεως» αποφασίζει τη δημιουργία Παρθεναγωγείου το οποίο επιχορηγεί ο Ζάππας, είναι το γνωστό **Ζάππειο Παρθεναγωγείο**. Ο Σύλλογος γνωρίζοντας την εμπειρία της στα παιδαγωγικά, την καλεί να αναλάβει τη διεύθυνσή του, ενώ ο Ζάππας της προσφέρει συμβόλαιο, ως Διευθύντρια δια βίου και αμοιβή ανώτερη ακόμα και από αυτή των καθηγητών του Πανεπιστημίου.

Το Ζάππειον παρθεναγωγείον

Υπό τη διεύθυνσή της το Ζάππειο αποκτά μεγάλη φήμη, ενώ η ίδια κινείται στους κύκλους των λογίων. Συνεργάζεται με το «Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως» δίνοντας διαλέξεις πάνω σε παιδαγωγικά και φιλοσοφικά θέματα, ενώ ταυτόχρονα οργανώνει σεμινάρια και διαλέξεις για τις γυναίκες στο αμφιθέατρο του Ζαππείου. Το 1880 εκδίδει το βιβλίο «**Εγκόλπιον παιδαγωγικόν ή συμβουλαί τινες δια τας αποφοίτους Ζαππίδας**». Από το διδασκαλείο του Ζαππείου αποφοίτησαν εξαίρετες διδασκάλισσες που στελέχωσαν ελληνικά σχολεία στη Ρουμανία, Βουλγαρία, Τουρκία και στα ελληνόφωνα και τουρκόφωνα χωριά της επαρχιακής Τουρκίας. Εξάλλου, με την προτροπή και τη στήριξή της δημιουργήθηκε το Ζάππειο Παρθεναγωγείο στην Αδριανούπολη. Παράλληλα,

αρθρογραφεί σε εφημερίδες και περιοδικά υπέρ της ανάγκης για την γυναικεία εκπαίδευση και τα δικαιώματα των γυναικών, αλλά μελετά και αναλύει φιλοσοφικά θέματα, γεγονός που δυσανασχετεί την ανδροκρατούμενη Πολίτικη Ομογένεια και το Πατριαρχείο. Άκαμπτη και περήφανη, με αξιοθαύμαστη αξιοπρέπεια και επιμονή, ξεπέρασε τα προσκόμματα και τις κακόβουλες αντιδράσεις και συνέχισε το πολύπλευρο έργο της θεμελιώνοντας ένα σχολείο, λαμπρό φάρο της ελληνικής παιδείας στην Κωνσταντινούπολη. Το 1888 παραιτείται οικειοθελώς, για να μην θιγεί η φήμη του Ζαππείου. Επιστρέφει στην Ελλάδα, ταξιδεύει σε μεγάλες πόλεις της Γερμανίας και Αμερικής. Επισκέπτεται σχολεία, νοσοκομεία, σωφρονιστικά ιδρύματα και ενημερώνεται για τα νέα προγράμματα και την οργάνωση των σχολείων.

Η Κεχαγιά αναγνωρίζει την προβολή του αρχαίου ελληνικού πνεύματος και το φιλελληνισμό της Ευρώπης. Πιστεύει ακράδαντα ότι η ελληνικότητα πρέπει να συμπορευτεί με τον ευρωπαϊσμό, γιατί μόνο έτσι το έθνος θα ανακτήσει τη χαμένη του ταυτότητα. Υπεραμύνεται των ευρωπαϊκών παιδαγωγικών μεθόδων και τις υιοθετεί στο «**Πρότυπο Ελληνικό Παρθεναγωγείο**» που ιδρύει το 1890.

Το 1898 γίνεται η πρώτη γυναίκα επόπτρια της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας και όλων των Αρσακείων Σχολείων και διδασκαλείων, εισάγοντας και εκεί νεωτερικές, επιστημονικές παιδαγωγικές μεθόδους.

Φιλανθρωπικό έργο

Επιδεικνύοντας έναν υπέρμετρο ανθρωπισμό, πάντα στο πλευρό των αδυνάτων, ζητά από το κράτος και επιτυγχάνει καλύτερες συνθήκες στα σωφρονιστικά ιδρύματα για τις γυναίκες. Το σημαντικότερο όμως έργο της ήταν η δημιουργία του «**Εφηβείου Αβέρωφ**», σωφρονιστικό ίδρυμα για ανήλικες, με σχολείο, βιβλιοθήκη και επαγγελματικά εργαστήρια για την αντιμετώπιση της μελλοντικής τους ζωής με ικανά εφόδια.

Φεμινιστική δράση

Όπως γνωρίζουμε τον 19ο αιώνα, η ελληνίδα προσπαθούσε να κερδίσει αποδοχή και καταξίωση. Την εποχή αυτή, πρωτοπόρες γυναίκες με ομάδα επίλεκτων κυριών συνειδητοποίησαν την ανάγκη της ανύψωσης της γυναίκας και με αυταπάρνηση διεκδίκησαν τόσο το δικαίωμα στην εκπαίδευση όσο και στην επαγγελματική κατάρτιση που θα εξασφάλιζε στις γυναίκες οικονομική ανεξαρτησία και πρόσθετη προσφορά στην οικογένεια.

Η Καλλιόπη Κεχαγιά μέσω του «**Συλλόγου υπέρ της γυναικείας εκπαιδεύσεως**» εισάγει έναν εκπαιδευτικό φεμινισμό ο οποίος στηρίζεται και εδραιώνεται με την ανώτερη πνευματική καλλιέργεια, την εκπαίδευση, την ηθική μόρφωση, αλλά και την οικονομική αυτονομία. Παρά το γεγονός ότι έμεινε ανύπαντρη και άτεκνη, πράγμα που της μέμφτηκαν οι εχθροί της, θεωρώντας την κακό παράδειγμα για τις νεαρίδες, η Κεχαγιά υποστήριξε τη μητρότητα για την εξέλιξη της προσωπικότητάς κάθε γυναίκας και τον προορισμό της στην κοινωνία.

Με την *Καλλιρρόη Σιγανού - Παρρέν* υπήρξαν συνοδοιπόροι, παρά τη διαφορά της ηλικίας τους, Αρσακειάδες και οι δύο, εργάστηκαν για ένα κοινό σκοπό, τη χειραφέτηση της γυναίκας αλλά με διαφορετική προσέγγιση η κάθε μία. Ο φεμινισμός της Παρρέν υπήρξε πιο ριζοσπαστικός και μαχητικός. Στην Εφημερίδα των Κυριών ανέφερε πρώτη την ανάγκη εισαγωγής των γυναικών στο Πανεπιστήμιο και διεκδίκησε το δικαίωμα ψήφου. Επίσης έθεσε το δικαίωμα της ίσης μεταχείρισης απέναντι στο νόμο, ανεξαρτήτως φύλου, κοινωνικής και οικονομικής θέσης.

Η Κεχαγιά ίδρυσε την «**Εργάνη Αθηνά**» (1897) για την επαγγελματική κατάρτιση των γυναικών.

Η Παρρέν ίδρυσε την «**Ένωση υπέρ της Χειραφετήσεως των Γυναικών**» (1893) και αργότερα το «**Λύκειο των Ελληνίδων» (1911)** .

Ουσιαστικά, η Κεχαγιά προετοίμασε το έδαφος και μόρφωσε τη γενιά των γυναικών που αργότερα η Παρρέν οργάνωσε σε ένα πιο ενεργό και πολιτικοποιημένο κίνημα διεκδικήσεων. Πολλά χρόνια μετά το θάνατο της Κεχαγιά, σε μια διάλεξή της στο Λύκειον των Ελληνίδων, η *Καλλιρρόη Παρρέν* μιλάει για τη «**σοφή της Κωνσταντινουπόλεως**», όπως την ονομάζει: ***«Είς τήν εύφυΐαν της προστίθεται καί ένα κάλλος πρώτης γραμμής, ένα παράστημα ηγεμονικόν, μία εύφράδεια σπανία καί διά τούς άνδρας άκόμη τής εποχής της. Esprit brillant, καθ' όλην τήν έκτασιν τής λέξεως, ωραία, επιδεικτική, έχει όλα τά έφόδια διά νά βαδίση εμπρός, νά σκορπίση φώς γύρω της, νά κατακτήση, νά διακριθή»***.

Ο δυναμικός της χαρακτήρας προβάλλει την εικόνα γυναίκας σπάνιας για τα δεδομένα της εποχής. Πιστή στο έθνος και την ορθοδοξία μεταφέρει στα διδάγματά της συντηρητικές ιδέες, ωστόσο η συμπεριφορά της χαρακτηρίζει μια γυναίκα ελεύθερη, ανεξάρτητη, μια γυναίκα χειραφετημένη, μια φεμινίστρια.

Με την πολυεπίπεδη δράση της και την πολύπλευρη προσωπικότητά της η Καλλιόπη Κεχαγιά συγκαταλέγεται μεταξύ των σπουδαίων γυναικών του 2ου μισού του 19ου αιώνα που επιχείρησαν να εδραιώσουν τη συστηματική γυναικεία εκπαίδευση και να αναβαθμίσουν την πνευματική και κοινωνική θέση της Ελληνίδας.

ΠΗΓΕΣ:

- *Στ. Βουτυράς «Καλλιόπη Κεχαγιά», τυπογραφείο Εστίας, Αθήνα 1925*
- *Παναγιώτα Ατσαβέ «Η πρώτη γυναίκα επόπτρια του Αρσακείου» history. arsakeio.gr*

Γράφει ο Αναστάσιος Πλίτσης, Καθηγητής Φυσικής Αγωγής, Ειδικότητα Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί, Δάσκαλος Χ.Ο. Λυκείου των Ελληνίδων

Σαμαρίνα Γρεβενών

Το βλαχόφωνο χωριό Σαμαρίνα Γρεβενών, είναι κτισμένο στον ορεινό όγκο της Πίνδου σε υψόμετρο 1.450 μέτρων και ανήκει διοικητικά στο δήμο Γρεβενών. Η Σαμαρίνα είναι βλαχοχώρι της βόρειας Πίνδου, κοντά στα σύνορα της Δ. Μακεδονίας με την Ήπειρο. Κτισμένη στις πλαγιές του όρους Σμόλικας, είναι το μεγαλύτερο και πιο φημισμένο βλαχοχώρι της Β. Πίνδου, με μεγάλη παράδοση και ιστορική κληρονομιά. Ελληνόβλαχοι στο σύνολό τους οι κάτοικοι μιλάνε το λατινογενές ιδίωμα της Κουτσοβλάχικης, αλλά η συνείδηση ήταν και είναι ελληνική. Λόγω των ειδικών καιρικών συνθηκών που επικρατούσαν στη Σαμαρίνα κατοικείτο μόνο λίγους μήνες το χρόνο, από το Μάιο ως τον Οκτώβριο. Τα πολλά χιόνια καθιστούσαν δύσκολη την παραμονή των κατοίκων στο χωριό κατά τους χειμερινούς μήνες γι' αυτό κατέβαιναν στα πεδινά κυρίως στον κάμπο της Θεσσαλίας, στη Μακεδονία, και στην Ήπειρο. Η πλειοψηφία των Σαμαριναίων κατοικεί στο νομό Λαρίσης.

Έξι ομόκεντροι κύκλοι χορευτών με τη συνοδεία του Τάκη Μπέτσιου, 16-8-2003

Αρχεία - Μαρτυρίες

Η παλαιότερη αναφορά για τη Σαμαρίνα είναι αυτή του πρωτοσύγκελου Γρεβενών Ιωάννη Βαρδάκη, ενώ το 1560 αναφέρεται στους χάρτες του Θ. Σαράντη ως αξιόλογη κωμόπολη με το όνομα Santa Marina de Praetoria. Συνακόλουθα, οι Wace καί Thompson, Άγγλοι περιηγητές το 1911, δίνουν την πληροφορία, που τη βασίζουν στην προφορική τοπική παράδοση, ότι το χωριό χτίστηκε το 15ο ή 16ο αιώνα. Πριν δημιουργηθεί ο σημερινός οικισμός, υπήρχαν διάφορες κατούνες, όπως Σκούρτζια, Παλίτα, Τσιούκα με σημαντικότερη την κατούνα (οικισμός από φάρες κτηνοτρόφων), που βρισκόταν στο μοναστήρι της Αγίας-Παρασκευής (Πλίτσης, 1993). Η μετακίνηση των πρώτων κατοίκων στη σημερινή θέση σύμφωνα με τα χειρόγραφα του ιερέα Χρύσανθου Παπαϊωάννου έγινε στις αρχές του 16ου αιώνα.

Γραπτή μνεία του νεότερου τύπου Σαμαρίνα τη βρίσκουμε στα 1819 σε επιγραφή του ναού του Αγίου Σωτήρος στο Μοναστήρι της Σαμαρίνας: «**Ἱστορήθη οὗτος ὁ θεῖος κ(αὶ) πάνσεπτος ναὸς... διὰ χειρὸς τῶν εὐτελῶν Δημητρίου κ(αὶ) Μιχαὴλ ἀναγνώστου κ(αὶ) ἀναγνώστου Παπ(ᾶ) Ἰω(άννου) ἐκ τῆς ἰδίας χώρας Σαμαρίνας ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ αωιθ'**».

Το όνομα Σαμαρίνα ετυμολογείται από παράδοση είτε από το ουσιαστικό σαμάρι είτε από την Αγία Μαρίνα, βλάχικα Sta Marina. Η παραπάνω διττή παραδοσιακή ερμηνεία του ονόματος της κωμόπολης κωδικοποιείται ήδη σε χειρόγραφο του 1856 από την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου της Σαμαρίνας που υπογράφεται από τον Διοκλή Χρύσανθο παπά Ιωάννη, μοναχό τότε στο μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής της Σαμαρίνας και αργότερα μητροπολίτη Δομοκού.

Παραθέτουμε το τμήμα του χειρογράφου, που μάς ενδιαφέρει και που έχει τον τίτλο «Διήγησις (**ἔνν. περὶ Σαμαρίνης**)», όπως δημοσιεύτηκε από τον καθηγητή κ. Α. Βακαλόπουλο: «**Ἡ κωμόπολις αὕτη Σαμαρίνη λεγομένη (Σαμαρίνα ἐπωνομάσθη διὰ δύο αἰτίας, ὡς λέγουσιν εἴτε διὰ τὸ ἀπέναντι αὐτῆς βουνόν, τὸ ὁποῖον, διὰ τὸ κυκλοειδὲς αὐτοῦ σχῆμα ἐπωνομάζετο Καμάρα καὶ οἱ ἄνθρωποι σήμερον ὀνομάζουσι Γομάρα ἀντὶ καμάρα, εἴτε, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐώρταζον τὴν ἁγίαν Μαρίναν, ἥτις λέγεται Ἰταλιστί, ἢ καὶ Βλαχικά, ἐὰν εἴπω δὲν σφάλλω, Σάντα Μαρίνα) πρὸ τριακοσίων ἐτῶν, ὡς ἐδιδάχθημεν παρὰ τῶν προγόνων ἡμῶν, ἔκειτο πρὸς τὸ νότιον μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον σήμερον εὑρίσκεται**» (Συμεωνίδης, 1967).

Μετά την καταστροφή της Μοσχόπολης από τούς Τούρκους, οι Σαμαριναίοι (γύρω στις 15.000 ψυχές τότε) άρχισαν να μεταναστεύουν. Έτσι πολλοί εγκαταστάθηκαν στη Σιάτιστα, άλλοι στη Νάουσα, μερικοί κατευθύνθηκαν προς την Κατερίνη και τα Πιέρια, όπου αναμείχτηκαν με τούς εκεί Αβδελιώτες και Περιβολιώτες. Παρόλα αυτά το 1877 το χωριό έχει 200 σπίτια και τα γιδοπρόβατά του ξεπερνούν τις 80.000 (Ντίνας, 1980).

Οι άνθρωποι της Σαμαρίνας είναι Βλάχοι

Βλάχοι χαρακτηρίζονται οι λατινόφωνοι ημινομαδικοί πληθυσμοί που εντοπίζονται στην Βαλκανική χερσόνησο και τα πρώτα στοιχεία γι' αυτούς ξεκινούν ήδη από τον 10ο αιώνα (Λαζάρου Α), ενώ μετά την τουρκοκρατία παρακολουθούμε καλύτερα την παρουσία τους (Wace & Thompson, Κουκούδης). Αντίστοιχα, όσον αφορά την καταγωγή των Βλάχων Αρμάνων (Λαζάρου, Εξαρχος, Κουκούδης, Weigand), έχουν εκφραστεί διάφορες απόψεις αλλά καμιά δεν τεκμηριώνει και οριστικοποιεί την καταγωγή τους. Συνοψίζοντας τις διάφορες υποθέσεις παραθέτουμε τις σημαντικότερες εξ αυτών:

α) Οι Βλάχοι κατάγονται από Ρωμαίους κτηνοτρόφους και στρατιωτικούς αποίκους,
β) Οι Βλάχοι είναι δακορουμάνικο παρακλάδι,
γ) Οι Βλάχοι είναι απόγονοι του αρχαίου θρακικού λαού των Βήσσων ή ότι είναι Ιλλυρικό φύλλο και,
δ) Οι Βλάχοι είναι αυτόχθονες Έλληνες γλωσσικώς εκλατινισθέντες από τους Ρωμαίους.

Ασχολίες των κατοίκων

Παλαιότερα οι Σαμαριναίοι ασχολούνταν κυρίως με την κτηνοτροφία και τα παράγωγά της, ενώ καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του χωριού είχαν παίξει οι αγωγιάτες-κυρατζήδες με τα πολυάριθμα καραβάνια τους, μεταφέροντας μέχρι και στην κεντρική Ευρώπη τα μάλλινα υφαντά, τυροκομικά κ.α. Από το Μάιο ως τον Οκτώβριο οι κτηνοτρόφοι ανεβαίνουν με τα κοπάδια τους στο χωριό μέχρι και σήμερα, ενώ το χειμώνα κατεβαίνουν στη Θεσσαλία και τα πεδινά της Μακεδονίας. Παράλληλα όμως με την κτηνοτροφία, οι Σαμαριναίοι ασχολήθηκαν με αρκετή μάλιστα επιτυχία και με το εμπόριο. Οι έμποροι, οργανωμένοι σε καραβάνια που συχνά έφταναν τα 100-200 ζώα, ταξίδευαν σε όλες σχεδόν τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης. Όσον αφορά τα άλλα επαγγέλματα πού ασκούσαν οι Σαμαριναίοι, διαφωτιστική είναι ή πληροφορία του Ενισλείδη (1951), ότι «**οἱ κάτοικοι τῆς Σαμαρίνης ἐφημίζοντο παλαιότερον διά τήν ἐπιτηδειότητά των εἰς τήν κατασκευήν μαχαιρῶν. Ἦσαν ἄριστοι μαχαιροποιοί. Περίφημα ἦσαν τά γιαταγάνια τῆς Σαμαρίνης**».

Σήμερα, εκτός από ένα σημαντικό αριθμό κτηνοτροφών-ημινομάδων, οι περισσότεροι Σαμαριναίοι έχουν αστικοποιηθεί και επισκέπτονται το χωριό ως παραθεριστές. Σ'αυτό συντέλεσε η βελτίωση του οδικού δικτύου (ασφαλτόστρωση) που συνδέει τη Σαμαρίνα με την πόλη των Γρεβενών και του χιονοδρομικού κέντρου στο όρος Βασιλίτσα, σε συνδυασμό με την κατασκευή της Εγνατίας οδού που παρέχει την δυνατότητα γρήγορης και ασφαλούς πρόσβασης σε ντόπιους και επισκέπτες από διάφορα μέρη της Ελλάδας να την επισκεφθούν. Η έκταση της Σαμαρίνας είναι 110.000 στρέμματα με υγιεινό κλίμα, πλούσια φυσική ομορφιά, δάση μαύρης πεύκης και πανύψηλα ρόμπολα, κρυστάλλινα νερά και κατατάσσεται στα καλύτερα ορεινά θέρετρα της πατρίδας μας.

Έχει οκτώ εκκλησίες και είναι διαιρεμένη σε τέσσερις συνοικίες. Οι σημαντικότερες γιορτές με πανηγυρικό χαρακτήρα είναι ο Κλήδονας (24 Ιουνίου), του Προφήτη Ηλία (21 Ιουλίου), της Αγίας Παρασκευής (26 Ιουλίου) το Γενέσιον της Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου) και βέβαια η Κοίμηση της Θεοτόκου (15-16-17 Αυγούστου) που κατέχει την πρώτη θέση στις καρδιές των Σαμαριναίων. Γειτονικά προς τη Σαμαρίνα χωριά είναι: η Σμίξη, οι Φιλιππαίοι και το Δοτσικό, του νομού Γρεβενών. Ο Πεντάλοφος, ο Βυθός, του νομού Κοζάνης, το Επταχώρι και η Ζούζουλη του νομού Καστοριάς. Το Δίστρατο, τα Άρματα, η Αγία Παρασκευή Κονίτσης και η Φούρκα τού νομού Ιωαννίνων.

Μουσικά όργανα και οργανοπαίχτες

Οι Σαμαριναίοι παλαιότερα χόρευαν τραγουδώντας, γι' αυτό και υπάρχει μεγάλο πλήθος τραγουδιών στην παράδοσή τους. Μετά την είσοδο του κλαρίνου στον ελληνικό χώρο εμφανίζονται και οι πρώτες κομπανίες στη Σαμαρίνα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Σαμαρίνα δεν έχει ντόπιους οργανοπαίχτες. Οι κομπανίες μέχρι το 1910 αποτελούνταν από κλαρίνο-βιολί-λαούτο και τύμπανο και έρχονταν από την περιοχή της Ηπείρου. Μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας (1913), τα χάλκινα πνευστά (Τρομπόνι-Κορνέτα) αντικαθιστούν μέχρι και σήμερα το βιολί και το λαούτο. Οι κομπανίες έρχονται από την επαρχία Βοΐου (Τσοτύλι) και την περιοχή της Καστοριάς (Επταχώρι, Άργος-Ορεστικό). Ο κυριότερος εκπρόσωπος είναι ο Δ. Πουλιόπουλος ή Μπίτας (1883-1957). Μετά το 1940 αναφέρονται ο Ν. Αδαμόπουλος από το Άργος Ορεστικό, ενώ ακόμη και σήμερα οι κομπανίες του Μηνά Μπέτσιου, του γιού του Γιώργου, του Β. και Δ. Μπέτσιου από το Τσοτύλι Κοζάνης και του Γ. Χαλκιά από το Μανιάκι Καστοριάς καλύπτουν τις χορευτικές απαιτήσεις των Σαμαριναίων.

Γράφει ο Αναστάσιος Πλίτσης, Καθηγητής Φυσικής Αγωγής, Ειδικότητα Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί, Δάσκαλος Χ.Ο. Λυκείου των Ελληνίδων

Αντρική & γυναικεία παραδοσιακή ενδυμασία Σαμαριναίων

Αυτά που κοινά αναφέρονται ως παραδοσιακά ενδύματα χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) τα γυναικεία και β) τα ανδρικά. Κάθε ενδυμασία μπορεί να δηλώνει: κοινωνική θέση (π.χ. αρραβωνιασμένης, παντρεμένης, νεόνυμφης, χήρας, ποιότητα και αισθητική κάθε περιοχής (καθημερινή, γιορτινή νυφική), κοινωνική τάξη (αστική, χωρική). Τα ενδύματα μεταφέρουν εικαστικά πληροφορίες για την κοινωνική και προσωπική ταυτότητα των ανθρώπων. Η ενδυμασία των Σαμαριναίων έχει ως βάση το μαλλί, έτσι ώστε να μπορούν να ανταπεξέρχονται στις δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες των βουνών. Η επίσημη φορεσιά των ανδρών ήταν η άσπρη φουστανέλα (άλμπιλε) ή αλλιώς γαμπριάτικη και τη φορούσαν στις γιορτές και τους γάμους. Η άσπρη φουστανέλα αποτελείται από τα παρακάτω:

- Άσπρη πουκαμίσα που φθάνει μέχρι το γόνατο και έχει πιέτες από τη μέση ως το τελείωμα.
- Βελούδινο γιλέκο κεντημένο με γαϊτάνι.
- Τσιπούνι άσπρο.
- Πισλί ή κουντούσιου, κοντό σακάκι με μανίκια.
- Φαρδύ μαύρο ζωνάρι «Μπρούνου».
- Άσπρες μάλλινες κάλτσες.
- Στις κνήμες και τους μηρούς μάλλινες κνημίδες «τσιοάριτσι».
- Καλτσοδέτες με φούντα.
- Παπούτσια μαύρα ή τσαρούχια.
- Στο κεφάλι φορούσαν μαύρο κούκο.

Οι γυναίκες καθημερινά φορούσαν μάλλινα φορέματα μακριά μέχρι τον αστράγαλο, τα οποία ύφαιναν μόνες τους. Το επίσημο φόρεμα (νυφικό) ήταν από βελούδο ή κατιφέ οι λεγόμενες στόφες με τα κουκάκια. Αναλυτικά αποτελείτο από:

- Φόρεμα βελούδο ή κατιφέ που έφερναν οι κυρατζήδες από τα ταξίδια τους στα Βαλκάνια ή την Κωνσταντινούπολη.
- Ποδιά κεντημένη.
- Γιλέκο χρυσοκεντημένο (τσικέτο).
- Τα γιουρντάνια (κόσμημα του λαιμού).
- Ζώνη υφασμάτινη και στα νεώτερα χρόνια το ασημοζώναρο ή συρματερή ζώνη.
- Τη Σάρικα (μάλλινος αμάνικος επενδύτης, με πτυχώσεις στο πίσω μέρος).
- Ντουλαμάς (μάλλινος αμάνικος επενδύτης, με πτυχώσεις στο πίσω μέρος και κεντημένος με κόκκινη κορδόνι).
- Γιλέκο κεντημένο με κόκκινο κορδόνι που φοριέται πάνω από το ντουλαμά (σαρακούτσια).
- Μαύρα παπούτσια και τέλος.
- Στο κεφάλι μαύρο μαντήλι που στις άκρες έχει περίτεχνα λουλούδια το «κουκάκι».

Το κείμενο αποτελεί απόσπασμα από μελέτη του γράφοντος για την ιδιαίτερη πατρίδα του, που αφορά στα πολιτισμικά δεδομένα της Σαμαρίνας και στην ανάδειξή τους ως μέρος της συνολικής κοινοτικής δράσης, με χρήσιμες πληροφορίες για την ίδια την κοινότητα, αλλά και την αλληλεπίδρασή της στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο.

Φεστιβάλ Αλοννήσου - Ιούλιος 2026

Λύκειο Ελληνίδων είμαστε Παράρτημα Ραφήνας
κι αρχίσαμε τη δράση μας με το που μπήκε ο μήνας.

Γι' Αλόννησο κινήσαμε σε φεστιβάλ χορού να πάμε
με δάσκαλο Λειβαθηνό και Floor Manager τον Πάνο.

Χορέψαμε, τραγουδήσαμε, γελάσαμε, γλεντήσαμε
πάλι εποχή αφήσαμε.

Η Πρόεδρός μας φοβερή, για όλα αυτή φροντίζει
και με τα διαγωνίσματα τις εκδρομές διανθίζει.

Χίλια τα ευχαριστώ στην Έφορο Χορού τη Νίκη
αλλά και στη Χαρούλα, Έφορο για την Ιματιοθήκη.

Μπράβο πολλά αξίζουνε σε όλη την ομάδα
γιατί έτσι μένει άσβεστη της παράδοσης η δάδα.

Ιωάννα Λεκέα - Κορμά, Έφορος Οικονομικών ΛΕΡ

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, Πρόεδρος του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας, Εκπαιδευτικός

«Μνήμες σε κίνηση»

...μία παράσταση του ΛΕΡ - γέφυρα του χθες με το σήμερα...

Η Ελλάδα ως τόπος, από το μικρότερο ορεινό χωριό, ακρι-τικό νησί ως τις πόλεις της ηπειρωτικής χώρας και των παραλίων της φέρει εδώ και χιλιάδες χρόνια ιστορίες, έθιμα, αξίες, καθημερινές στιγμές και ιδέες, που τις μεταφέρει ως σήμερα μέσα από τις αφηγήσεις, τα αναγνώσματα, τις παραδόσεις, τις γιορτές, τα χο-ρευτικά βήματα, τα τραγούδια, τους θρύλους και τα λογοτεχνήματά της. Οι μνήμες όλων αυτών των προγονικών βιωμάτων αποτυπώ-νονται και μεταφέρονται στις νεότερες γενιές, προσδίδουν σε αυτές εθνική και πολιτισμική ταυτότητα, διαμορφώνουν το είναι τους και τη μοναδικότητά τους στο σύγχρονο μεταβαλλόμενο γίγνεσθαι.

Με τη μουσικοχορευτική παράσταση «Μνήμες σε κίνηση» οι χο-ρευτικές ομάδες του ΛΕΡ από τους μικρότερους ως τους νέους και τους ενήλικες ένωσαν τα χέρια τους, έφεραν κοντά τις καρδιές τους και μέσα από το τραγούδι, τον λόγο και τα χορευτικά πατήματα δημιούργησαν μια γέφυρα ανάμεσα στο χθες και στο σήμερα δημιουργώντας ανεξίτη-λες εικόνες, άσβεστα βιώματα και μοναδικά συναισθήματα.

Η τελετουργική έναρξη από τις λυγερές κόρες της Καππαδοκίας, οι νοσταλγικοί χοροί της Μ. Ασίας, η φορτισμένη αφήγηση για τον ξεριζωμό των Ελλήνων προσφύγων και οι ζωηροί θρακιώτικοι χοροί ανέσυραν προσωπικές και οικογενειακές μνήμες στους θεατές, κατοί-κους της Ραφήνας, που έφθασαν πριν έναν αιώνα περίπου στην πόλη μας διωκόμενοι από την Τρίγλια της Βιθυνίας.

Τα παιχνιδοτράγουδα των παιδιών μετέφεραν σκηνές από τις αυλές και τις αλάνες, που επιβιώνουν αμυδρά πια σε επαρχιακές πόλεις ή σε σχολικά προαύλια. Ενώ ο χτύπος του νταουλιού της Μακεδονίας κι ο χαλασμός της Νάουσας από τον βροντερό ήχο της ομάδας κρου-στών και το πονεμένο σύρσιμο στις χορδές της ποντιακής λύρας έκανε τις καρδιές όλων να σκιρτήσουν για τις ηρωικές μαρτυρίες των προγό-νων μας, που κρατούν αναμμένη τη θύμηση ηρωικών στιγμών.

Η ζωντάνια των χορών από τα Επτάνησα και τις Σποράδες αλάφρωσαν τις ψυχές μεταφέροντας την αισιοδοξία της νεότητας, τη χαρά του έρωτα και της ζωής. Μέσα από τη συμμετοχή όλων στο ηπειρώτικο γλέντι, που στήθηκε ολοζώντανα στη σκηνή, αναμίχθηκε ο πόνος της ξενιτιάς με τη γλύκα και τη διασκέδαση μιας αυθεντικής γιορτής και τελικά οι μνήμες του παρελθόντος μέσα από τους ανθρώ-πους, τις διηγήσεις, τους χορούς τους συνεχίζουν να ζουν μέσα μας και βρίσκονται διαρκώς σε κίνηση!

Η μεγαλειώδης παράσταση του Ιουνίου προσέδωσε ακόμη και ένα άλλο θετικό φορτίο στην ομάδα του ΛΕΡ. Αποτέλεσε ένα πολιτιστικό γεγονός που δημιουργήθηκε από την κοινή προσπάθεια και το μεράκι όλων. Των δασκάλων, Θεοδόση Λειβαθηνού, Αλίκης Νεφέλης Μαυράκη, Αγγελικής Καραγεώργου, Μιχάλη Κλαπάκη, των εθελοντών, όλων των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, των συ-νεφόρων, της ορχήστρας με την εποπτεία του Μανούσου Κλαπάκη, του Δήμου Ραφήνας Πικερμίου, των φίλων και των μελών του Λυ-κείου των Ελληνίδων Ραφήνας και γειτονικών Λυκείων, των ευγενών χορηγών, των γονέων και των εκατοντάδων χορευτών !

Η μνήμη της Παράστασης αυτής σε κίνηση θα σημαδεύει την πορεία μας μεταφέροντας το φως του πολιτισμού, της εθνικής ταυ-τότητας της ιστορίας μας.Γιατί όσο δε λησμονούμε, τα βιώματα, οι σιωπές των περασμένων, οι στίχοι που περνούν από στόμα σε στόμα, οι ρυθμοί κι οι μουσικές παραμένουν άσβεστες και ζωογόνες, διαμορφώνοντας με μοναδικότητα το μέλλον μας!

Λίγο πριν την παράσταση του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας

Γράφει η Αθηνά Τριάδα Παπαδοπούλου - 9 ετών, μαθήτρια Δ' τάξης Δημοτικού

Εδώ και τέσσερα χρόνια παρακολουθώ το τμήμα χορού του ΛΕΡ. Γράφτηκα εκεί επειδή η γιαγιά μου υπήρξε ένα από τα ιδρυτικά μέλη και μου μιλούσε για αυτό το «σχολείο». Κάθε Τρίτη πάω στο μάθημα και διδάσκομαι παραδοσιακούς χορούς από όλα τα μέρη της Ελλάδας. Πιανόμαστε χέρι - χέρι σε έναν κύκλο και χο-ρεύουμε τα βήματα, που μας δείχνει η κυρία Αλίκη Νεφέλη. Κάποιες φορές βάζει μουσική και εμείς επαναλαμβάνουμε τους στίχους του τραγουδιού. Οι ωραιότερες στιγμές είναι όταν παίζουμε παραδοσι-ακά παιχνίδια που έπαιζαν και οι παππούδες μας όταν ήταν μικροί.

...Νιώθω αγωνία και ενθουσιασμό γιατί σε λίγες ώρες ξεκινά η παράσταση «Μνήμες σε κίνηση», όπου συμμετέχουν όλοι οι χορευτές του ΛΕΡ, μικροί και μεγάλοι. Είμαστε μαζεμένοι σε μια αίθουσα που την έχουμε μετατρέψει σε ιματιοθήκη. Φορώ μια μπλε μακριά φούστα, μια άσπρη ποδιά με ρίγες, ένα λευκό πουκάμισο, ένα κεντημένο γιλέκο και κόκκινες κορδέλες στα μαλλιά. Είμαι μια μικρή Κερκυραία.

«Παιδιά, βγαίνουμε στη σκηνή!», φώναξε η δασκάλα μας.

Βρεθήκαμε μπροστά στα δυνατά φώτα των προβολέων και παίξαμε και τραγουδήσαμε το «ένα λεπτό κρεμμύδι». Σε ζευγάρια χορέψαμε τη Φουρλάνα και έπειτα πιαστήκαμε σε έναν κύκλο.

Λίγο πριν τους ποντιακούς χορούς αφηγήθηκα σαν μικρή μαθή-τρια, την Ελένη, έναν διάλογο με μια δασκάλα, που ρωτούσε τι ήταν πατρίδα. Τότε εγώ σκέφτηκα την καταγωγή μου από τον Πόντο και τον ξεριζωμό των προγόνων μου και απάντησα θαρρετά πως πατρίδα μου είναι η Ελλάδα, στην οποία μεγάλωσα.

Η ωραιότερη στιγμή, που με γέμισε χαρά, ήταν όταν κάναμε την υπόκλιση και όλος ο κόσμος χειροκροτούσε δυνατά!

Γράφει η Φανή Κλείτσα, Καθηγήτρια Ξένων Γλωσσών, Απ/τος Κλασικών Σπουδών Παν/μίου Lecce και Ιστορίας-Αρχαιολογίας ΕΚΠΑ

Πανηγύρι... όπως παλιά!

Ποιά είναι η σχέση μας σήμερα με την παράδοση; Είναι η παράδοση μουσειακό είδος; Τί ρόλο παίζει η μνήμη και το βίωμα;

Τί θα γίνει όταν χαθεί και ο τελευταίος άνθρωπος που βίωσε μια εμπερία πανηγυριού, γιορτής, ή προσκυνήματος στο εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής με τον τελευταίο βιολιτζή του χωριού μας τον "Γυφτογκουντή";

Και τέλος, αναβίωση, τί ακριβώς σημαίνει;

Αυτά και άλλα πολλά με απασχόλησαν ιδιαίτερα αυτό το καλοκαίρι, με αφορμή την συζήτηση που είχαμε με άλλες γυναίκες, για τον χαρακτήρα του φετινού πανηγυριού μας στο χωριό μου, τον Κονισκό, του Δήμου Μετεώρων.

Ανακαλώντας στη μνήμη μου εικόνες από κάποια πανηγύρια, θυμήθηκα τους ανθρώπους του μόχθου, κυρίως βοσκούς και μικροκαλλιεργητές, να ντύνονται με τα καλά και καθαρά τους ρούχα και να μαζεύονται γύρω από την εκκλησία, τραγουδώντας και χορεύοντας.

Η σφραγίδα αυτής της πολύ αχνής ανάμνησης, καθότι ήμουν πολύ μικρό παιδάκι, ήταν "σύνδεση" και "συμμετοχή".

Δεν θα σταθώ στα περαιτέρω, όπως τί τρώγαμε, τί πίναμε και πώς χορεύαμε, αλλά στην ξεχασμένη αίσθηση της "σύνδεσης".

Οι άνθρωποι δεν ήταν χειροκροτητές - θεατές του εκάστοτε χορευτικού ή μουσικού συγκροτήματος, αλλά ήταν οι ίδιοι, τραγουδιστές και χορευτές και κυρίως γλεντούσαν παρέα σαν μια οικογένεια που τα μέλη της είχαν χρόνια να μαλώσουν μεταξύ τους.

Και εκεί ακριβώς σταθήκαμε: να κάνουμε ένα πανηγύρι όπως παλιά, με τους κατοίκους του χωριού, που το πρωί παρακολούθησαν την λειτουργία, με τις γυναίκες που ανασκουμπώθηκαν να φτιάξουν όλων των λογιών τις πίτες, προσφορά και συγχώριο και να τις μοιράσουν σε όλους τους συμμετέχοντες. Αυτές οι "αρχόντισσες" κυράδες ήταν που θυμήθηκαν και τραγούδησαν τραγούδια, που οι περισσότεροι δεν τα είχαμε ακούσει ποτέ και τα χόρευαν ταυτόχρονα.

Παρατηρώντας τη χαρά στα μάτια των γηραιοτέρων, αναθάρρησα πως, ίσως υπάρχει ελπίδα για την αναβίωση της παράδοσής μας, όχι ως μουσειακό είδος ή ίσως νεοδημοτική έκπτωτη φλυαρία, αλλά ως αυθεντική αξία ύπαρξης μέσα από τη συμμετοχή και τη σύνδεση.
Με άλλα λόγια, άλλο Παράδοση και άλλο Φολκλόρ.

Η γλώσσα, ως υλικό της παράδοσης

Ωστόσο, το κορυφαίο συνδετικό υλικό που ενώνει τις γενιές μας, τη μία με την άλλη και στεριώνει την παράδοση είναι η γλώσσα. Μέσα από το λόγο, το τραγούδι, τους ύμνους... Είναι θαυμαστό πώς η γλωσσική παράδοση ενός τόσο μικρού τόπου αναπροσαρμόζεται και επιβιώνει ανάμεσα σε αντίξοες ιστορικές συνθήκες, με δάνεια-αντιδάνεια, τοπικές διαλέκτους, αλλά και με τέτοια συνοχή, ώστε να μιλάμε για μία ενιαία γλώσσα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Όλη αυτή η διαδρομή έχει ριζωθεί στο “μεδούλι των κοκκάλων του Έλληνα”, όπως εύγλωττα το εκφράζει ο ποιητής μας, Γιώργος Σεφέρης.

Αναζητώντας λοιπόν κάποιο στοιχείο για το πώς θα περιέγραφε ένας αρχαίος περιηγητής τα μέρη μου, ανάμεσά τους και το χωριό μου, τον Κονισκό, ώστε οι αφηγήσεις του να αποτελούσαν μια ισχυρή απόδειξη της αδιάρρηκτης ιστορικής συνέχειας της αρχαιοελληνικής γλώσσας με τη σύγχρονη ομιλουμένη, βρήκα τυχαία ένα παλιό χειρόγραφο σε μοναστήρι των Μετεώρων, όπου, μεταξύ άλλων, περιγράφει και την... Ανάβασιν εις τον Κάλλιππον (Κονισκό).

«...Ἀρχόμενος δὲ ἀπὸ τοῦ Αἰγινίου, (Καλαμπάκα) τοῦ κατὰ τὴν Ἑστιαιῶτιδα κειμένου, ὁδοιπόρος τις πρὸς ἄρκτον διευθυνόμενος, εἰσβάλλει εἰς γῆν τραχεῖάν τε καὶ ὑψίπεδον, ἣν Κερκέτιον όρος (Αντιχάσια) καλοῦσιν.

Ἡ ὁδός, καίπερ ἀνάντης οὖσα, καθίσταται βαθύσκιος καὶ ἀγριόφυλλος, διὰ τὸ πλῆθος τῶν δρυμῶν· πολυδένδρεος γὰρ ἡ χώρα καὶ ὑλήεσσα, βρίθουσα δρυῶν παν ὑψηλῶν, αἳ εἰς τὸν Δία τὸν Δωδωναῖον ἀναφέρουσι τὴν λατρείαν. Προϊόντι δὲ καὶ τὴν δυσχωρίαν τῶν λόφων ὑπερβάντι, ἐξαίφνης ἀναφαίνεται τόπος ἀκρόπεδος καὶ εὐρύχωρος, ὃν οἱ ἐπιχώριοι Κάλλιπτον (Κονισκός) ὀνομάζουσιν.

Τὸ ὀροπέδιον τοῦτο, πλατύνωτον ὂν καὶ εὐρύπεδον, παρέχει ταῖς ὄψεσιν αἴσθησιν γῆς μετεώρου καὶ εὐρυτενοῦς, καθήμενον ὡς ἀνάμεσα κοιλάδων καὶ ὑψωμάτων, ὅθεν καὶ μεταξύαλος δικαίως ἂν κληθείη. Ἡ γῆ αὕτη, καὶ εἰ ἐν ὕψει κειμένη, πολύπεδός ἐστι καὶ βαθύλειμος, προσφέρουσα λειμῶνας εὐβότους καὶ πολυβοτείρας ἐκτάσεις. Διὰ τοῦτο καὶ πλήθει πολύμηλος καὶ πολυρρήνων οὖσα, γέμει κοπαδίων προβάτων τε καὶ αἰγῶν, ἅπερ οἱ νομάδες ὑπὸ τοῖς φυλλώμασι τῶν δρυῶν ὁδηγοῦσιν.

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ ὀροπεδίου τούτου, οἱ ἐγχώριοι ἵππους τρέφουσι μεγαλοπρεπεῖς, ὥστε τὴν κώμην εὔιππον εἶναι καὶ ἱππόβοτον χώραν δοκεῖν. Ἐκεῖθεν δέ, κατερχομένῳ πρὸς τὰ ῥιζὰ τῶν πολυκρήμνων λόφων, ὁ ἦχος ὑδάτων ἀνακλάται· πρόκειται γὰρ περὶ τοῦ Ἴωνος ποταμοῦ, ὃς ἀμφίρρυτον ποιεῖ τὴν περιοχήν, περιρρέων αὐτὴν μεθ' ὁρμῆς. Ὁ ποταμὸς οὗτος, καλλίρροιαν παρέχων τῷ τόπῳ, ποτίζει τὰς ἀλφεσιβοίας ταύτας πεδιάδας καὶ καταλήγει εἰς πηγὴν βαθύρρουν, ἣν Ἱπποκρήνην καλοῦσι, διότι ἐκεῖ, κατὰ τὸν ἐπιχώριον μῦθον, οἱ πρῶτοι ἵπποι ἐπλούτισαν τὴν γῆν τῷ ὕδατι.

Σύμπασα γὰρ ἡ χώρα, ὑδροδρύμη τις οὖσα καὶ δροσόεσσα, συνδέει τὴν τῶν δασῶν ἀγριότητα πρὸς τὴν τῶν ὑδάτων ἀφθονίαν...»

Ακολουθεί η μετάφραση:

Η Ανάβαση στον Κάλλιππο (Κονισκό)

«...Ξεκινώντας από το Αιγίνιο (Καλαμπάκα), που βρίσκεται στην περιοχή της Εστιαιώτιδας, όποιος ταξιδιώτης κατευθύνεται προς τον βορρά, εισέρχεται σε μια γη τραχιά και υψίπεδη, την οποία ονομάζουν Κερκέτιο όρος (Αντιχάσια).

Ο δρόμος, αν και ανηφορικός, γίνεται βαθύσκιος και αγριόφυλλος εξαιτίας του πλήθους των δρυμών· διότι η περιοχή έχει πολλά δέντρα και είναι υλήεσσα (κατάφυτη), γεμάτη από πανύψηλες δρύες (βελανιδιές), οι οποίες παραπέμπουν στη λατρεία του Δωδωναίου Δία. Καθώς προχωρά κανείς και ξεπερνά το δύσβατο πέρασμα των λόφων, ξαφνικά φανερώνεται ένας τόπος ακρόπεδος και ευρύχωρος, που οι ντόπιοι ονομάζουν Κάλλιππο (ο τόπος με τα ωραία άλογα) (Κονισκός).

Το οροπέδιο αυτό, όντας πλατύνωτο και ευρύπεδο, δίνει στα μάτια την αίσθηση μιας γης μετέωρης και ευρυτενούς (απλώνεται σε μεγάλο πλάτος), καθισμένο καθώς είναι ανάμεσα σε κοιλάδες και υψώματα, γι' αυτό και δίκαια θα μπορούσε να ονομαστεί μεταξύαλος (ανάμεσα σε λαγκάδια). Αυτή η γη, αν και βρίσκεται σε υψόμετρο, είναι πολύπεδη(αποτελείται από πολλά επίπεδα τμήματα) και βαθύλειμη (έχει βαθιά και γόνιμα λιβάδια), προσφέροντας εύοτους λειμώνες (εύφορους βοσκότοπους) και εκτάσεις πολυβότειρες (πλούσιες σε τροφή).

Στο μέσο δε αυτού του οροπεδίου, οι ντόπιοι εκτρέφουν μεγαλοπρεπή άλογα, ώστε το χωριό να είναι εύιππο(ξακουστό για τα καλά του άλογα) και η περιοχή ιππόβοτη (να φαντάζει ιδανική για ιπποτροφία). Από εκεί, καθώς κατηφορίζει κανείς προς τις ρίζες των πολύκρημνων λόφων, ο ήχος των νερών αντηχεί· πρόκειται για τον Ίωνα ποταμό(Μουργκάνης), ο οποίος κάνει την περιοχή αμφίρρυτη (να βρέχεται από παντού), περιρρέοντάς την με ορμή. Το ποτάμι αυτό χαρίζοντας καλλίρροια, (προσφέροντας όμορφα νερά στον τόπο), ποτίζει αυτές τις αλφεσίβοιεσπεδιάδες (που αποφέρουν κοπάδια) και καταλήγει σε μια πηγή βαθύρρον (βαθιά πηγή), την οποία ονομάζουν Ιπποκρήνη, επειδή εκεί, σύμφωνα με τον τοπικό μύθο, τα πρώτα άλογα προίκισαν τη γη με το νερό της.

Διότι ολόκληρη η περιοχή, όντας μια υδροδρύμη(ένας συνδυασμός νερού και δάσους βελανιδιάς), δροσόεσσα(γεμάτη δροσιά), συνδέει την αγριότητα των δασών με την αφθονία των νερών...»

Γράφει η Ράνια Ξανθοπούλου, Κωνσταντινουπολίτισσα, Ζαπποδα και Συγγραφέας

Αναμνήσεις από τις διακοπές στην Πρίγκηπο

Καλοκαίρι 1953...

Μεγάλη διασκέδαση και περιπέτεια ήταν για μας, μια φορά τον χρόνο, όσο ήμασταν ακόμα μικρότερα, το προσκύνημα στη Μονή του Αϊ Γιώργη του Κουδουνά, στην κορυφή του νησιού, όπου έπρεπε να πάει κανείς με παϊτόνι μέχρι ενός σημείου, τον Διάσκελο. Εκεί σταματούσαν τα παϊτόνια και μετά πεζή να ανέβει τον χωματόδρομο, που είχε τότε και κάτι πελώριες κοτρώνες στη μέση.

Ήταν δύσκολο εγχείρημα για τις μαμάδες και τις γιαγιάδες. Όμως ήταν τέτοια η πίστη τους και η ελπίδα τους προς τον Άγιο, που τους έδινε φτερά και το κατορθώνανε. Βέβαια υπήρχαν και τα γαϊδουράκια, τα οποία με ένα σχετικά μικρό αντίτιμο μετέφεραν τον κόσμο που δεν μπορούσε να περπατήσει από τον Διάσκελο μέχρι πάνω στη Μονή. Αυτά συνήθως πήγαιναν από την πολύ άκρη του δρόμου και οι επιβάτες έτρεμαν μην πέσουν κάτω στον γκρεμό και τσακιστούν, αλλά ποτέ δεν συνέβαινε αυτό. Εκεί μόλις έφθανες, πρώτα απ' όλα σε συνάρπαζε η θέα, το απέραντο γαλάζιο με σπαρμένα μέσα του, τα άλλα τρία Πριγκηπόνησα, και μετά η μυρωδιά των πεύκων ανακατεμένη με τη μυρωδιά των κουμάρων έφερνε στους επισκέπτες μια υπέροχη αίσθηση ευφορίας. (Εγώ πήγα μετά από 30 χρόνια ξανά το 2000 και έμεινα άφωνη με το πόσο με μάγεψε και το πόσο δεν είχε αλλάξει το τοπίο, το σκηνικό και τα αρώματα των πεύκων. Εκτός από τα χρωματιστά κουρελάκια και κλωστές που τελευταίως δένουν οι μουσουλμάνες στα κλαδιά των δένδρων στην άκρη του δρόμου –σαν τάματα– επειδή άρχισαν να ανεβαίνουν και αυτές και να πιστεύουν σε θαύματα. Εγώ έμεινα εκεί ακουμπισμένη σε ένα δένδρο, κοιτάζοντας κάτω τη θέα και έκλαψα πικρά και για αρκετή ώρα. Δεν μπορούσα να συνέλθω και να εξηγήσω το γιατί, αλλά φαίνεται είχα νοσταλγήσει πολύ αυτόν το χώρο και αυτό το προσκύνημα). Δεν ξέρω επίσης να πω λεπτομερώς πόσα θαύματα είχε κάνει αυτός ο Άγιος και πόσοι πολλοί χριστιανοί από τα παλιά χρόνια πίστευαν ακράδαντα στην δύναμή του, πάντως κάμποσα δεκανίκια υπήρχαν σε μια άκρη του ναού από τους ανάπηρους που βρήκαν την γιατρειά τους. Αφού προσκυνούσαμε λοιπόν και ανάβαμε τα κεράκια μας και μας διάβαζε και ο ιερέας κάποια προσευχή, παλιά μας έδινε και ένα κουδουνάκι, να το φοράμε πάνω μας, ειδικά τα μικρά αγόρια που παραπονιόντουσαν οι μητέρες τους ότι ήταν πολύ ζωηρά, και πολύ παρήκοα. Μετά βγαίναμε έξω και καθόμασταν στο καφενεδάκι, οι μεγάλοι για καφέ και οι μικροί για πορτοκαλάδα. Αργότερα ανοίγανε και οι τσάντες και έβγαιναν από μέσα τα κιοφτεδάκια, τα ντολμαδάκια, τα μπουρεκάκια, τα πηχτά αυγά και άλλα πολλά μεζεδάκια και γινόταν το φαγοπότι.

Το ίδιο περίπου γινόταν όταν πηγαίναμε μια δυο φορές τον χρόνο και στο καζινάκι της «Γλώσσας» ένα ακρωτήρι καλυμμένο με πεύκα, που ήταν πολύ όμορφο, όπου μας επέτρεπε ο καταστηματάρχης να φέρνουμε τα φαγητά μας και να παραγγέλνουμε μόνο μπύρες, ούζα, αναψυκτικά και άλλα. Εκεί παίρναμε πάντα και τη γιαγιά μας που χαιρόταν πολύ που βρισκόταν μαζί με τα παιδιά και τα εγγόνια της. Φυσικά, για να πάμε εκεί τόσος κόσμος, δηλαδή τρεις οικογένειες χρειαζόταν να νοικιάσουμε τέσσερα - πέντε παϊτόνια. Εκεί ακούγαμε ελληνικά τραγούδια από τους δίσκους που έβαζαν, όπως «Άλα, άνοιξε κι' άλλη μπουκάλα», «Το τραμ το τελευταίο» «Μια ζωή την έχουμε» «Θα σε πάρω να φύγουμε» και άλλα πολλά. Κάποιες φορές ερχόταν κι' ένας λατερνατζής με την λατέρνα του, ο οποίος προσέδιδε λίγο πιο ρεμπέτικο ύφος με το ρεπερτόριό του στο κέφι. Επίσης και στην πλαζ του «Γιωργούλη» ήταν πολύ όμορφα, γιατί εκεί πηγαίναμε με ένα μικρό καραβάκι από την αποβάθρα της Πριγκήπου και η θάλασσα ήταν πολύ πιο όμορφη και η άμμος πολύ πιο λευκή και ψιλή. Τελευταίως γέμιζε με πολλούς ντόπιους, που δεν είχε πια κανένα γούστο να πάμε.

Η Βαπορόσκαλα της Πριγκήπου

Δεν μπορώ να ξεχάσω και τις όμορφες βόλτες στην γειτονιά και στον παραλιακό της Αμμουδιάς, καθώς και τον μικρό γύρο του νησιού που κάναμε όλη η παρέα μαζί με πολλά ποδήλατα και άλλα παιδιά, και λαχανιάζαμε σε κάποια σημεία όπου ο δρόμος ήταν ανηφορικός ή κατεβαίναμε από το ποδήλατο και το σέρναμε με τα χέρια. Όταν μας έβλεπε από τη βεράντα να ξεκινάμε όλοι μαζί, η Ανατολίτισσα γιαγιά Ουρανία, που δεν ήθελε να παραδεχθεί αυτούς τους μοντερνισμούς, κάποιες φορές μας φώναζε *«Μα τι κορίτσια είστε εσείς, αρπάζετε όλες από μια «μπισίκλα» και τρέχετε!»*. Εννοούσε το ποδήλατο, που εμείς τότε το λέγαμε μπισικλέττα. Υπήρχε και ένα παλληκάρι που περνούσε τα βράδια με το ποδήλατό του από το σπίτι μας και μου σφύριζε το τραγούδι: *«τί 'ναι αυτό που το λένε αγάπη»* γιατί ήταν ψιλοερωτευμένο μαζί μου. Εκείνη τη χρονιά είχε παιχθεί το έργο «*Το παιδί και το δελφίνι*» με τη Σοφία Λόρεν και αυτό το τραγούδι ήταν πολύ της μόδας.

Σήμερα είναι 1η Σεπτεμβρίου 2021. Βρίσκομαι από τον Ιούνιο στη Ραφήνα. Βγήκα το βραδάκι κατά τις 8.30 για μια βόλτα στην περιοχή Πανόραμα, απ' όπου φαίνεται όλο το λιμάνι της Ραφήνας και εμένα μου αρέσει πολύ αυτή η θέα, να βλέπω τα αναμμένα πολύχρωμα φώτα του λιμανιού και των ταβερνών και τα πλοία που καταφθάνουν από τα νησιά εκείνη την ώρα. Όμως ακριβώς τότε άλλαξε ξαφνικά ο αέρας και άρχισε να φυσάει πολύ πιο δυνατά και αυτή η δυνατή έντασή του, καθώς και η χαρακτηριστική μυρωδιά της θάλασσας, μου θύμισε πολύ έντονα εκείνο τον δυνατό αέρα που φυσούσε κάποιες μέρες στη Πρίγκηπο, παντού βέβαια, αλλά ειδικά μέσα στο κτήριο της Βαπορόσκαλας, όπου έκανε σαν μπουγάζι. Η Βαπορόσκαλα της Πριγκήπου, που είναι κτισμένη στις αρχές του 20ου αιώνα, είναι ένα κτήριο νέο-οθωμανικού ρυθμού με έναν πανέμορφο τρούλο, με γύψινα σκαλίσματα εσωτερικά. Τότε η Πρίγκηπος ήταν γεμάτη Ρωμιούς και εκεί παραθέριζε η αφρόκρεμα της κοινωνίας από όλες τις εθνότητες του Πολίτικου μωσαϊκού. Το εσωτερικό της δε, με τα ζωγραφισμένα ταβάνια, τους πολυελαίους και τα μικρομάγαζα, σαν μπουτίκ, σε παρέπεμπε στην εποχή της Belle Epoque.

Εκεί μπαίναμε λοιπόν εμείς τα κορίτσια για να κοιτάξουμε τις βιτρίνες των καναδυό ακριβών καταστημάτων μόδας που υπήρχαν τότε και χαζεύαμε τα μοντέρνα ρούχα, τα ψάθινα καπέλα, τις τσάντες και τα αξεσουάρ που ήταν εκτεθειμένα και τα περισσότερα ήταν εφάμιλλα των παρισινών. Αυτός ο αέρας όμως έπαιρνε και χαλούσε τα μαλλιά μας, γι' αυτό αναγκαζόμασταν εμείς που είχαμε γίνει πια κοπελίτσες να τα κάνουμε κότσο τύπου μπανάνας και να τα καλύπτουμε με λεπτά φουλάρια (σιφόν) σε παστέλ χρώματα, του στυλ Brigitte Bardot που ήταν τότε της μόδας. Επίσης σήκωνε τις φαρδιές φούστες μας και φαινόταν τα πλούσια φουρώ μας που με πολλή επιμέλεια τα σιδερώναμε κολλαρίζοντάς τα για να δείχνουν πιο όμορφα και πιο φουντωτά και να φαίνεται από κάτω λιγάκι η λευκή δαντέλλα που έπρεπε να προεξέχει. Οι πιο μεγάλες δεσποινίδες και νέες κυρίες φορούσαν συνήθως κάτι ξύλινα τσόκαρα που ήταν της μόδας και τα έλεγαν καριόκες με υψηλό πάτο και λεπτό τακούνι και χρυσά καρφιά στο πλάι. Αυτά είχαν την ιδιότητα να μπορεί κανείς να αλλάξει στον τσαγκάρη το δερμάτινο μπροστινό τμήμα τους και βάζοντας άλλο χρώμα και καινούρια καρφάκια να θεωρείται ότι ήταν ολοκαίνουργιες. Μερικές κυρίες έβγαιναν από το κομμωτήριο του περίφημου «Αρίστου» και καμάρωναν για την κόμμωσή τους, μέχρι που να τη χαλάσει κι' αυτήν ο αέρας.

Αυτές είναι μερικές από τις ατέλειωτες και αξέχαστες αναμνήσεις των ευτυχισμένων παιδικών και εφηβικών διακοπών μου στην Πρίγκηπο. Δεν είναι σπάνια ούτε πρωτάκουστα πράγματα αυτά που περιγράφω, γιατί σχεδόν όλοι οι νέοι και νέες εκείνης της εποχής και σε εκείνον τον τόπο, κάπως έτσι περνούσαμε. Είναι όμως για μένα σαν μικρές χρωματιστές και γυαλιστερές χάντρες στο μακρύ περιδέραιο της ζωής μου.

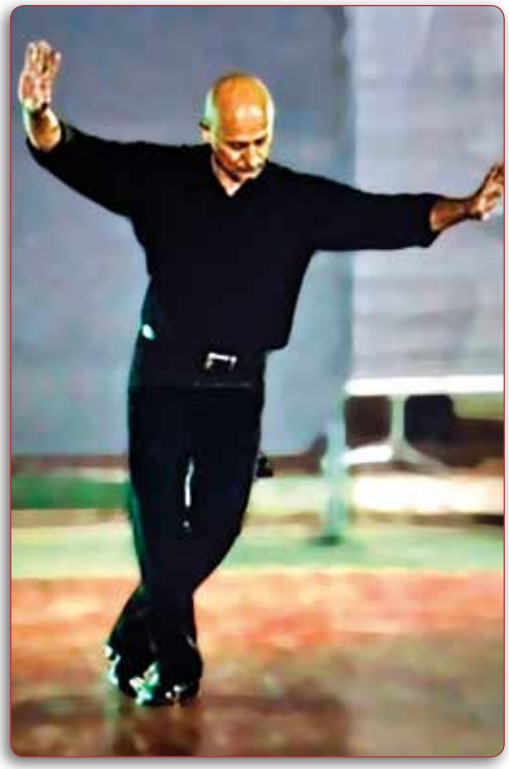
Γράφει η Κατερίνα Σιούτα - Παπαδοπούλου, πρώην 'Εφορος Δημόσιων Σχέσεων, τέως Έφορος Λαογραφικού Αρχείου του ΛΕΡ
Μελέτημα από τις «Λαογραφικές προσεγγίσεις μου»

Ο Ζεϊμπέκικος χορός

Στην αρχαιότητα πίστευαν, ότι ο χορός, ήταν δώρο των Θεών στον άνθρωπο!

Εκτός όμως από τον ψυχαγωγικό χαρακτήρα του, μελετητές της εποχής κατατάσσουν τον Ζεϊμπέκικο στους πολεμικούς χορούς, που ενίσχυαν το ηθικό των μαχητών, πριν τη μάχη! Περίπου ως άλλος Πυρρίχιος! Υπάρχουν πολλές απόψεις για τη γέννησή του, όπως ότι οι πρώτοι χορευτές ήταν εποικιστές Θράκες, οι Ζεϊμπέκοι, στην Ανατολία περίπου 40.000. Τους εγκατέστησαν στις περιοχές της Προύσσας, του Άιδινίου και του Σαγγάριου, τους εξισλάμισαν βίαια, χωρίς όμως να μπορέσουν να τους εκτουρκίσουν και αυτοί έδρασαν ως άρχοντες του κάμπου, πότε για καλό και πότε για κακό.

Οι Ζεϊμπέκοι ήθελαν να επιδεικνύουν τη φιλανθρωπία τους, βοηθώντας χήρες και ορφανά και επιβάλλοντας μια δική τους κοινωνική δικαιοσύνη, ενώ παράλληλα ως κοτζαμπάσηδες, καταπίεζαν όσους θεωρούσαν ότι αδικούσαν ανθρώπους της λαϊκής τάξης και από τα χρήματα που έπαιρναν κρατούσαν τα περισσότερα. Ήταν ληστρική ορεσίβια, αυτόνομη, άγρια, ένοπλη, αδίστακτη φυλή, που κάποτε χρησιμοποίησε και ο Κεμάλ, ανάλογα τα συμφέροντά του, ως άτακτη στρατιωτική αμειβόμενη δύναμη, μαζί με τους Γενίτσαρους. Όταν ικανοποιούνταν, με τις καταστροφές χωρίς όρια που προκαλούσαν και επέστρεφαν, τους πρόσφερε ολονύκτιο γλέντι, με ψητά, οινοποσία και Ζεϊμπέκικο χορό!

Ο Ζεϊμπέκικος χορός ήταν γι αυτούς η επιβράβευση του σουλτάνου, για τις απάνθρωπες δράσεις τους. Ήταν πολεμικός, με αργές κινήσεις με τα σπαθιά που ανέμιζαν στα χέρια τους επιβλητικά! Χόρευαν ομαδικά, αντικριστά, με τις ιδιότυπες φορεσιές τους. Είχαν πλεχτές περικνημίδες και για να φαίνονται οι αδύνατες νευρώδεις γάμπες τους που τις καμάρωναν, φορούσαν κοντά στενά παντελόνια, με φαρδύ σάκκο πίσω, κόκκινο μεταξωτό ζωνάρι και κόκκινες δερμάτινες παντόφλες. Είχαν πλουμιστά στολίδια στα γιλέκα τους και κεφαλόδεσμους ψηλούς σαν δυο-τρία φέσια, με κρόσσια και φούντες. Ήταν αρματωμένοι με σπαθιά, μαχαίρια, πιστόλες, αλλά κουβαλούσαν και σάζι, ταμπουρά και μπαγλαμά! Είχαν γίνει αντικείμενο φωτογραφικού ενδιαφέροντος από τους περιηγητές της εποχής. Στην πορεία του χρόνου οι Ζεϊμπέκηδες έχασαν τα προνόμια, την υπερηφάνειά τους και τα έσοδά τους και ξεχασμένοι, στο τέλος του 19ου αιώνα περίπου, έγραψαν το τέλος της ιστορίας τους...

Στο μεταξύ, ερευνητές-μελετητές απέδειξαν, ότι οι αρχαϊκοί μας μουσικοί δρόμοι, συνδέονται με τη βυζαντινή μουσική και την παραδοσιακή εξέλιξή της! Με βάση τις παραδόσεις μας και τη λαϊκή τους έκφραση, ο Ζεϊμπέκικος χορός προέκυψε από το καταξιωμένο ελληνικό ρεμπέτικο τραγούδι, που αποτελεί σημαντικό στοιχείο της Άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς μας, στο σημερινό πολιτιστικό γίγνεσθαι! Όπως ήδη έχουμε αναφέρει, πολλοί ανώνυμοι και επώνυμοι δημιουργοί - καλλιτέχνες μας, υπηρέτησαν με μεράκι, το Ρεμπέτικο τραγούδι και τον Ζεϊμπέκικο χορό και τα τίμησαν, όπως ο Μάνος Χατζιδάκης με την ιστορική ομιλία του στο Θέατρο Τέχνης το 1949 και τη δημιουργία του long play δίσκου του «Σκληρός Απρίλης του 1945» όπου τα «νωχελικά» ακούσματα στα 9/8 και «ο χορός του κομπολογιού» γοήτευαν τους ανθρώπους της εποχής! Αλλά και του Μίκη Θεοδωράκη η μελοποίηση ποιημάτων του Γιάννη Ρίτσου σε βαρύ Ζεϊμπέκικο ρυθμό που δημιούργησε, ήταν έργα εξαιρετικά!

Ο χορός που ήκμαζε και εξελισσόταν, σύμφωνα με μελετητές,ξεκίνησε από τη Θράκη, ήταν κυκλικός, αλλά μοναχικός χορός, που χόρευαν στο κελί τους οι φυλακισμένοι Θράκες αντιφρονούντες. Οι διωγμένοι Έλληνες εποικιστές στη Μικρασία, έφεραν και τα πάθη τους, που εκφράζονταν με τα έθιμα, τις παραδόσεις τους, τις μουσικές και τους χορούς τους. Τότε ο Ζεϊμπέκικος ήκμασε σε μικρομάγαζα της περιφέρειας των παραλίων και σε σκοτεινά καταγώγια.

Με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1922 οι Ελλαδίτες, στις πόλεις λιμάνια, την Καβάλα, τη Θεσσαλονίκη, τον Βόλο, τη Σύρο και τα νησιά του Αν. Αιγαίου, τον Πειραιά, την Πάτρα, την Καλαμάτα και όπου αλλού εξελισσόταν το ρεμπέτικο τραγούδι, που ιστορούσε τη θλίψη τους, χόρευαν τον Ζεϊμπέκικο, που δεν διδασκόταν, δεν είχε ενδυματολογικούς κανόνες, δεν είχε βήματα και δεν είχε σχέση με άλλους χορούς! Το Ζεϊμπέκικο είτε Αϊβαλιώτικο, είτε καμπλιέρικο, δεν αναλύεται, καταγράφεται μόνον, από τον κάθε χορευτή που δεν θέλει να εντυπωσιάσει, αλλά να εκφραστεί! Θέλει μεράκι, καημό και πόνο, ανεκπλήρωτο συναίσθημα και φωτιά, όχι μόνον από αγάπη κι έρωτα, αλλά από ξενιτιά, προσφυγιά, σκλαβιά ή λευτεριά, ελπίδα και απώλεια! Απώλεια ανθρώπων οικείων, παππούδων, γονιών, παιδιών και ονείρων... όποιος σηκωθεί να χορέψει προετοιμάζεται, *«Παίξε Χρήστο το μπουζούκι, ρίξε μια γλυκιά πενιά, σαν γεμίσω το κεφάλι, γύρνα το στη ζεμπεκιά»... (Τσέτσης)*. Επιλέγει το τραγούδι που μιλάει στην ψυχή του, απλώνει τα χέρια του σαν τα φτερά του αετού, *«Ο αετός πεθαίνει στον αέρα, ελεύθερος και δυνατός/ της απονιάς όταν τον βρίσκει η σφαίρα, τον αγκαλιάζει ο ουρανός»*... Πάσχει με τον στίχο, αυτοσχεδιάζει, λυγίζει, γονατίζει μπρος στο πεπρωμένο και ταπεινά, χτυπάει τη γη, να τον ακούσει, μήπως είναι η σειρά του, να τον δεχτεί... *«Ίσως αύριο χτυπήσει πικραμένα / του θανάτου η καμπάνα και για μένα»... (Τσιτσάνης)*. Ο χορευτής είναι άντρας σεμνός, περιποιημένος, μοναχικός και μάγκας! Δεν τον κάνει μάγκα το ζεϊμπέκικο! **Μια φορά χορεύει και μόνος, γι' αυτό καλό είναι, να μην σηκώνονται και άλλοι να χορεύουν και να ενοχλούν αυτή τη μυσταγωγία!...**

Μελετητές αναφέρουν ότι ο Ζεϊμπέκικος δεν είναι γυναικείος χορός. Μια γυναίκα οφείλει να υποστηρίζει με αξιοπρέπεια τη θηλυκότητά της και όχι να μιμείται τον μάγκα. Και όπως αναφέρει ο Δ. Χαριτόπουλος, μόνον η Λιλή Ζωγράφου, (δοκιμιογράφος, λογοτέχνιδα, θεατρική συγγραφέας, κόρη εκδότη) χόρεψε ζεϊμπέκικο, σαν να ζωγράφισε, αγκαλιάζοντας τους ώμους της σαν αρχαία τραγωδός και ήταν σαν να προσευχόταν, με οδύνη και καταπονημένο ψυχισμό! Βέβαια χορεύουν και οι γυναίκες ζεϊμπέκικο, αλλά οφείλουν να τον σέβονται! Οι χορογραφίες, με τις πολλές γυροβολιές και τα ακροβατικά τινάγματα, όπως και τα συνεχή χειροκροτήματα, δεν συνάδουν με τη μοναχικότητα του αρχαϊκού χορού της Θράκης, που εκτός των Ζεϊμπέκηδων, τον μετέφεραν και οι Έλληνες στη Μικρά Ασία, από όπου τον επανέφεραν στην νησιωτική και στεριανή Ελλάδα, το 1922 οι πρόσφυγες.

Δεν είναι ακόμη ιστορικά τεκμηριωμένο, ότι ο Ζεϊμπέκικος είναι κατάλοιπο μιας μοναδικής αρχαίας παράδοσης, σίγουρο όμως είναι, ότι είναι μια εξελισσόμενη χορευτική παράδοση, που συναντά αιγαιοπελαγίτικες, μικρασιάτικες και αστικές-λαϊκές, πολιτισμικές προοπτικές!

Και σε όσους νομίζουν ότι ο χορός αυτός θα σβήσει γιατί έκανε τον κύκλο του και δεν συμπορεύεται με τις παρούσες προοπτικές της εποχής μας, ο Δ. Χαριτόπουλος στον «Μοναχικό θρήνο» του, απαντάει πως *«αν χαθούν η αδικία, ο έρωτας και ο πόνος, αν βρεθεί ένας άλλος τρόπος που οι άντρες θα μπορούν να εκφράζουν τα αισθήματά τους με τόση ομορφιά και ευγένεια, τότε μπορεί να χαθεί και το Ζεϊμπέκικο»*.

Ο όμορφος μοναχικός χορός, το 2022 εντάχθηκε επίσημα, στο «Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας» και αποτελεί, ακόμη ένα στοιχείο της λαϊκής - παραδοσιακής μας κουλτούρας, που είναι η βάση της εθνικής μας ταυτότητας!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- *Διονύσης Χαριτόπουλος: «Ο μοναχικός θρήνος».*
  (Ο Δ.Χαριτόπουλος, πρόσφατα 08/10/26 κοιμήθηκε σε ηλικία 79 χρόνων. Ήταν συγγραφέας διηγημάτων, μυθιστορημάτων, έγραψε νουβέλες, βιογραφίες ιστορικών προσώπων, δοκίμια, την ανθρωπογεωγραφία του Πειραιά ως Πειραιώτης και το 2012-2013, εκδόθηκαν με προσωπική του επίβλεψη, όλα τα διηγήματά του, οι νουβέλες και άλλα έργα του που επέλεξε. Ας αναπαύεται ειρηνικά! Το μεγάλο συγγραφικό έργο του, θα είναι πάντα αξιόλογο και θα μας θυμίζει την αυθεντικότητά του).
- *Θωμάς Κοροβίνης: «Οι ζεϊμπέκοι της Μικράς Ασίας»*
- *Ελληνικό Κέντρο Ζεϊμπέκικου: «Χορευτικές παραδόσεις του ζεϊμπέκικου στην Ελλάδα», εγκρίθηκε από την UNESCO.*

Γράφει η Εύη Γκατσοπούλου, Πρόεδρος του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας, Εκπαιδευτικός

Ένας ζωγραφικός πίνακας - Μια ιστορία -

Παίνοντας στον χώρο του αρχαιολογικού μουσείου κούροι και κόρες, το χρυσό στεφάνι του Αγαμέμνονα και το τεράστιο αγγείο της γεωμετρικής εποχής μάς υποδέχονται. Εκθέματα της ελληνικής ιστορίας από τη δημιουργία των ανθρώπων, την αρχαιότητα, τα ρωμαϊκά χρόνια στολίζουν τις αίθουσες.

Στον κάτω χώρο μας περιμένει μια έκπληξη. Πίνακες ζωγραφικής εκτίθενται και ανάμεσά τους κομμάτια παραδοσιακών φορεσιών κι άλλα αντικείμενα, άγνωστα σε εμάς τα παιδιά. Στέκομαι μπροστά σε έναν πίνακα και τον παρατηρώ. Δεν απεικονίζει ένα τοπίο ή ένα πρόσωπο. Καθώς τον κοιτάζω ανακαλύπτω όλο και περισσότερες πληροφορίες, ιστορίες και μύθους.

Κεντρικά στέκεται μια γυναίκα ντυμένη με μαύρη πλισέ φούστα και γιλέκο με γεωμετρικά σχέδια, που μου θυμίζουν αρχαίες τοιχογραφίες. Φορά στα πόδια τσαρούχια και χοντρές κάλτσες, στο κεφάλι λευκό μαντίλι, και κρατά μια ρόκα, δηλαδή ένα εργαλείο χειροποίητο με το οποίο, όπως μου εξήγησε η ζωγράφος του πίνακα, έγνεθαν παλιά οι γυναίκες το μαλλί για να το κάνουν κλωστή.

Το τοπίο ήταν μέσα στη φύση, στα ψηλά βουνά όπου έβλεπες μόνο ένα κομμάτι του ουρανού κι ένιωθες πως σε χτυπούσε ο καθαρός βουνίσιος αέρας. Στη δεξιά γωνιά ένας άντρας με λευκό παντελόνι, μαύρο γιλέκο και έναν σκούφο στα μαλλιά κρατούσε μια ξύλινη γκλίτσα, που την είχε σκαλίσει ο ίδιος. Νόμισα για μια στιγμή ότι τον είδα να κάθεται και να τη δημιουργεί χτυπώντας με ένα μαχαιράκι ένα κλαδί δέντρου και στο τέλος να χαράζει και τα αρχικά του. Μετά από λίγο σαν να τον είδα να φοβερίζει με αυτή τον λύκο που πλησίαζε απειλητικά τα πρόβατά του. Τα ζώα που αποτελούσαν πηγή ζωής για εκείνον και την οικογένειά του. Από αυτά έπαιρναν το μαλλί για να υφάνουν οι γυναίκες ρούχα,

παπλώματα και χαλιά. Τα έβαφαν με φυτικές βαφές από λουλούδια και καρπούς δέντρων. Τα ζωντανά τους έδιναν όμως και το κρέας τους, το γάλα, για να τραφούν και να πήξουν τυρί και γιαούρτι.

Στη γωνία του πίνακα μικρές κωνικές καλύβες, τα κονάκια, υποδήλωναν τον μικρό οικισμό των ανθρώπων αυτών του βουνού. Τα έφτιαχναν μόνοι τους με ξύλα, λάσπη κλαδιά και χόρτα. Εκεί μέσα σε ένα δωμάτιο με ζεστά χαλιά και υφαντά στους τοίχους και στο πάτωμα η οικογένεια κοιμόταν όλη μαζί κάτω, ενώ η μητέρα και η γιαγιά μαγείρευαν το πρωί στη φωτιά στο μεγάλο καζάνι για όλη την οικογένεια. Δίπλα στη φωτιά κάθονταν και τα μικρά παιδιά να ακούσουν ιστορίες για ήρωες, θηρία της φύσης, για γενναίους και αγίους από τη γλυκιά φωνή της γιαγιάς, που παράλληλα τους δίδασκε τη ζωή, την ηθική, τη θρησκεία.

Όσο παρατηρούσα το έργο ζωγραφικής,
τόσο περισσότερες ιστορίες άκουγα,
τόσο καλύτερα γνώριζα την ελληνική
αυτή φυλή των Σαρακατσάνων!

Μπορείς κι εσύ να δώσεις έναν τίτλο στους παρακάτω πίνακες ζωγραφικής ή και να αφηγηθείς μια ιστορία για τον καθένα;

Οι πίνακες είναι της ζωγράφου και Εφόρου Λαογραφίας, Ασπασίας Μπούρχα, από την έκθεσή της, «Από τον Δωρικό Πέπλο στο Σαρακατσανικο φστανʼ» στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Οκτώβριος 2026.

Εκδηλώσεις του ΛΕΡ - Μάιος - Οκτώβριος 2026

ΜΑΪΟΣ

1-3 Μαΐου: Η ομάδα του ΛΕΡ χόρεψε στο 2ο Αντάμωμα Αλασαρνιτών στην Καρδάμαινα της Κω. Οι εντυπωσιακές φορεσιές και οι χοροί από τη Μακεδονία, άφησαν το στίγμα του Λυκείου των Ελληνίδων Ραφήνας στην εκδήλωση.

9 Μαΐου: Η εφηβική ομάδα του ΛΕΡ με την καθοδήγηση της δασκάλας της, Αλίκης Νεφέλης Μαυράκη, συμμετείχε για άλλη μια χρονιά στη γιορτή των παιδιών και της Άνοιξης, στο 15ο μαθητικό φεστιβάλ, που διοργανώνει στο Δήμο μας το σώμα ελληνικού οδηγισμού Ραφήνας.

11 Μαΐου: Η Γενική Συνέλευση του ΛΕΡ, για την ανάδειξη του νέου ΔΣ, πραγματοποιήθηκε σε κλίμα σύμπνοιας και δημιουργικότητας. Μέσα από τους απολογισμούς των Εφορειών αναδείχθηκε το πολυποίκιλο και πολύπλευρο έργο του ΛΕΡ, αποτέλεσμα συνεργασίας, ομόνοιας και εθελοντικής προσφοράς.

14 Μαΐου: Στο Αμφιθέατρο Γυμνασίου Λυκείου Ραφήνας προβλήθηκε το ντοκιμαντέρ " ΦΩΣ Καππαδοκίας" της Ειρήνης Σαρίογλου. Οι τελετουργικοί χοροί, μαντίλια και κόνιαλι, που παρουσιάστηκαν από το ΛΕΡ, μετέφεραν τους θεατές μουσικά στην πιο μακρινή αλησμόνητη πατρίδα, στην Καππαδοκία.

31 Μαΐου: Παρουσία του Μητροπολίτη Μεσογαίας και Λαυρεωτικής, Νικολάου, της δημάρχου Ραφήνας Πκερμίου, βουλευτών και υπουργών παρουσιάστηκε διαδραστικά το πολύπλευρο, θεάρεστο και ιεραποστολικό έργο της ενορίας της Ανάληψης Ραφήνας. Το ΛΕΡ συμμετείχε στους λαμπρούς εορτασμούς με χορούς από τη Θράκη.

ΙΟΥΝΙΟΣ

11 Ιουνίου: Στην Αγία Τριάδα Ραφήνας σε εξοχικό κέντρο συγκεντρώθηκαν τα μέλη της παραδοσιακής χορωδίας του ΛΕΡ, για να γιορτάσουν τη λήξη της λυκειακής χρονιάς.

14 Ιουνίου: Στο τμήμα οδηγισμού της Ραφήνας μαζί με τα μικρά αστεράκια του βάδισε η Πρόεδρος του ΛΕΡ στα μονοπάτια της παράδοσης. Δίδαξε παραδοσιακούς χορούς, γνώρισαν και ζωγράφισαν τις ποδιές των εθνικών μας ενδυμασιών, μελέτησαν τις παιδικές σελίδες του περιοδικού τ' Ανάβλεμμα.

21 Ιουνίου: Μεγαλειώδης η παράσταση του ΛΕΡ με τίτλο «Μνήμες σε κίνηση»

ΙΟΥΛΙΟΣ

3-5 Ιουλίου: Το ΛΕΡ συμμετείχε στο 10ο χορευτικό Αντάμωμα στην Αλόννησο με χορούς από τη Μακεδονία. Με πατινάδα δίπλα στη θάλασσα ξεκίνησε η γιορτή της παράδοσης και ακολούθησε κυκλωτικός συρτός χορός από όλες τις ομάδες.

15 Ιουλίου: Στο λαογραφικό μουσείο «Σπίτι της Τρίγλιας» συναντήθηκαν η Πρόεδρος και η Αντιπρόεδρος του ΛΕΡ, με εκπροσώπους από το τμήμα Πολιτισμού του Δήμου από τη Σαγκάη στα πλαίσια πολιτιστικών ανταλλαγών.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

5 Σεπτεμβρίου: Μέλη του ΛΕΡ επισκέφθηκαν στο ακριτικό νησί της Κάσου το Παράρτημα του Λυκείου των Ελληνίδων. Συζήτησαν για το σπουδαίο πολιτιστικό και εθνικό έργο του ΛτΕ που επιτελείται σε κάθε γωνιά της Ελλάδας και ισχυροποίησαν τους δεσμούς τους.

6 Σεπτεμβρίου: Το ΛΕΡ για άλλη μια χρονιά άνοιξε τις εκδηλώσεις για τα Χρυσοστόμεια στον Δήμο Ραφήνας Πικερμίου με ένα λαμπρό χορευτικό αφιέρωμα.Οι χορευτές του ΛΕΡ, ντυμένοι με φορεσιές Μακεδονίας και Μ. Ασίας, ακολούθησαν τους τόπους μνήμης, όπου γεννήθηκε, ενέπνευσε, ενδυνάμωσε και μαρτύρησε ο Άγιος Χρυσόστομος Σμύρνης!

11-13 Σεπτεμβρίου: 360 σύνεδροι από την Ελλάδα και το εξωτερικό, από όλα τα Παραρτήματα του Λυκείου των Ελληνίδων, συμμετείχαν στο 22ο Πανελλήνιο Συνέδριο του ΛτΕ. Η Πρόεδρος, μέλη του ΔΣ και συνέφοροι του ΛΕΡ, παρακολούθησαν το συνέδριο στην ιστορική πόλη των Ιωαννίνων με θέμα «Μετανάστευση και ταυτότητα».

26-27 Σεπτεμβρίου: Το τμήμα κεραμικής ΛΕΡ άνοιξει τη νέα λυκειακή χρονιά εκθέτοντας τα έργα που δημιούργησε την πρώτη χρονιά λειτουργίας του.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

2 Οκτωβρίου: Το ΛΕΡ, τη νέα λυκειακή χρονιά, ξεκινά ένα νέο τμήμα «Εργαστηρίου ελληνικού θεάτρου και δημιουργικής παράδοσης».

11 Οκτωβρίου: Πλήθος μελών του ΛΕΡ παρακολούθησε την παράσταση του Γιώργου Λιάρου στο ίδρυμα Κακογιάννη «Ritual traces».

13 Οκτωβρίου: Τελέστηκε ο καθιερωμένος αγιασμός στο ΛΕΡ από τον πατέρα Δημήτριο Μπακόπουλο, παρουσία των μελών του ΔΣ, μαθητών και φίλων του ΛΕΡ, παρουσία της Δημάρχου Ραφήνας Πικερμίου.

17 Οκτωβρίου: Η χορωδία ΛΕΡ συμμετείχε σε φεστιβάλ χορωδιών του Δήμου Ραφήνας-Πικερμίου, με παραδοσιακά τραγούδια από τον ελληνικό κινηματογράφο στο θέατρο Γυμνασίου Λυκείου Ραφήνας.

25 Οκτωβρίου: Ομάδα του ΛΕΡ συνεόρτασε, ύστερα από πρόσκλησή της, με την Ένωση Αποστράτων στο πολεμικό μουσείο την εθνική επέτειο της 28ης Οκτωβρίου με χορούς από τη Θράκη. Την επετειακή ομιλία εκφώνησε ο τ. πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής.

28 Οκτωβρίου: Η Πρόεδρος του ΛΕΡ κατέθεσε στεφάνι τιμώντας την εθνική επέτειο και τους ήρωές της.